

NIJKERK EN HOEVELAKEN

een aanvullend onderzoek
op de Noordwest-Veluwe

L 22
21 B

de e l r a p p o r t

l a n d b o u w - e c o n o m i s c h i n s t i t u u t
a f d e l i n g s t r e e k o n d e r z o e k
d e c e m b e r 1 9 6 0

I N H O U D

			Blz.
INLEIDING			- 3 -
HOOFDSTUK	I	ENKELE GREPEN UIT DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE LANDBOUW	- 4 -
HOOFDSTUK	II	BEDRIJFSGROOTTE EN NEVENBEROEP	- 6 -
HOOFDSTUK	III	DE VERKAVELINGSTOESTAND	- 9 -
HOOFDSTUK	IV	VERHOUDING VAN PACHT EN EIGENDOM	- 11 -
HOOFDSTUK	V	BEDRIJFSPLAN EN BEDRIJFSVOERING	- 15 -
		1. Veestapel	- 15 -
		2. Grondgebruik	- 16 -
		3. Bedrijfsinrichting en werktuigen	- 18 -
		4. Bedrijfsvoering	- 20 -
		5. Het intensiteitsniveau	- 23 -
HOOFDSTUK	VI	DE AGRARISCHE BEVOLKING	- 24 -
		1. Het agrarische gezin	- 24 -
		2. De afvloeiing der zoons	- 29 -
		3. Arbeidsvoorziening	- 34 -
		4. Opvolgingsgewoonten	- 36 -
		5. Een prognose van de agrarische beroepsbevolking	- 39 -
HOOFDSTUK	VII	ONDERWIJS, VOORLICHTING EN ORGANISATIELEVEN	- 43 -
HOOFDSTUK	VIII	ARBEIDSBEHOEFTE, ARBEIDSAANBOD EN ARBEIDSEFFECT	- 46 -
LIJST VAN BIJLAGEN			- 48 -

INLEIDING

Eind 1953 publiceerde het L.E.I. in samenwerking met het Economisch Technologisch Instituut voor Gelderland een rapport over een welvaartsonderzoek ingesteld op de Noordwest-Veluwe. De discussies naar aanleiding van dit rapport gaven de stoot tot oprichting van de Stichting tot Ontwikkeling van de N.W.-Veluwe in 1955. Het werkterrein van deze stichting omvatte behalve de in het onderzoek van 1953 betrokken gemeenten ook de gemeenten Nijkerk en Hoevelaken. In het bestuur van de stichting werd dan ook al spoedig de wens geuit ook in deze twee gemeenten een gedocumenteerd welvaartsonderzoek in te stellen.

Daartoe werd in 1956 aan het E.T.I. voor Gelderland en het L.E.I. een opdracht verleend. Aanvankelijk heeft het in de bedoe-ling gelegen dat beide instituten gezamenlijk over Nijkerk en Hoe-velaken zouden rapporteren, doch ten gevolge van omstandigheden buiten de wil van de betrokkenen is hiervan niets kunnen komen.

Het L.E.I. biedt derhalve hierbij zijn deelrapport aan dat handelt over de landbouw en de landbouwbevolking in de twee gemeen-ten. De samenhang tussen de landbouw en de andere takken van be-drijvigheid in de samenleving van de twee gemeenten moest in dit rapport geheel buiten beschouwing blijven. Hiermee is uiteraard onvoldoende recht gedaan aan een geïntegreerde visie op de wel-vaartssituatie ter plaatse. Voorts dient de lezer rekening te hou-den met het feit dat de enquête onder de landbouwbevolking reeds in de winter van 1956/'57 werd gehouden. Het rapport is eind 1957 afgesloten.

Na een inleidend hoofdstuk over de historische ontwikkeling van de landbouw in Nijkerk en Hoevelaken, volgt een gedetailleerde beschrijving van de bedrijven en de landbouwers. De opzet van deze analyse is in grote lijnen gelijk aan die welke bij het grote on-derzoek van 1953 in de andere Noordwest-Velwegemeenten werd gevolgd.

Tenslotte enkele kanttekeningen bij de gegevens die door middel van de ingestelde enquête werden verkregen. Van het totale aantal grondgebruikers met meer dan 1 ha cultuurgrond in de twee gemeenten is 81% geënuêteerd: 140 personen in Hoevelaken en 686 in Nijkerk. In Nijkerkerveen was de belangstelling onder de te enuêteren perso-nen om te verschijnen op de aangegeven plaats waar de enuêteurs zitting hielden relatief minder groot, nl. 69%. Niettemin mogen de resultaten in het algemeen als voldoende representatief worden be-schouwd voor de toestand in 1956.

Daar de gemeenten niet homogeen van structuur zijn is bij de rapportering een geografische driedeling toegepast; de gemeente Nijkerk is verdeeld in Nijkerkerveen en overig Nijkerk (doorgaans "Nijkerk" genoemd), terwijl als derde deelgebied de gemeente Hoe-velaken is aangehouden.

Het rapport is in 1958 samengesteld op de afdeling Streekonder-zoek door H. van Klaveren en ir. J.M. Veldhuis.

's-Gravenhage, december 1960

HOOFDSTUK I

ENKELE GREPEN UIT DE HISTORISCHE ONTWIKKELING VAN DE LANDBOUW

Sedert de laatste 45 jaren is het aantal grondgebruikers met meer dan 1 ha cultuurgrond in de gemeenten Nijkerk en Hoevelaken met 23% toegenomen. Na 1930 is deze ontwikkeling het sterkst geweest.

De uitbreiding van de oppervlakte cultuurgrond hield hiermee ongeveer gelijke tred. De gemiddelde grootte van de bedrijven nam in deze periode iets af. Het aantal bedrijven in de grootteklasse van 1-5 ha is overal sterk teruggelopen. In Nijkerk is de afnemings niet zo sterk geweest als in Hoevelaken, doch het aantal kleine bedrijven was in Nijkerk vanouds relatief iets minder belangrijk dan in de overige gemeenten. Het aantal bedrijven van 5-10 ha daarentegen is overal toegenomen, het meest in Hoevelaken. Het aantal bedrijven van 10-20 ha is ongeveer gelijk gebleven. De grootste bedrijven namen in aantal af.

Een vergelijking met het gehele werkgebied van de Stichting tot Ontwikkeling van de Noordwest-Veluwe - bestaande uit de gemeenten Hattum, Oldebroek, Elburg, Doornspijk, Harderwijk, Ermelo, Putten, Nijkerk en Hoevelaken - toont slechts weinig punten van verschil. De gemiddelde bedrijfsgrootte in Nijkerk - Hoevelaken is iets groter dan in de andere gemeenten. Het aantal bedrijven is iets meer toegenomen dan in Nijkerk en Hoevelaken. Het areaal cultuurgrond is in het hele werkgebied vrij sterk toegenomen. In vergelijking met de Nederlandse zandgronden is de gemiddelde bedrijfsgrootte in deze streken echter nog laag. Op dit verschil werd reeds gewezen in het Noordwest-Veluwerapport ¹⁾ bij de vergelijking tussen de zes destijds onderzochte gemeenten en de zandgronden in Nederland. Dit verschil in ontwikkeling geldt ook voor de beide gemeenten Nijkerk en Hoevelaken.

Voor meer details wordt naar bijlage 1 verwezen.

Evenals elders op de Noordwest-Veluwe is ook in Nijkerk en Hoevelaken de basis van het landbouwbedrijf gelegen in de rundveehouderij; dit bedrijfsonderdeel is voornamelijk ontwikkeld dank zij het feit, dat de kuststrook langs het IJsselmeer alleen als grasland te exploiteren was. In bijlage 2 zijn de cijfers over het grondgebruik opgenomen. Daarbij valt het op, dat het percentage van de cultuurgrond dat als grasland in gebruik is (86% in Nijkerk, 88% in Hoevelaken) nog hoger is dan dat van de Noordwest-Veluwe als geheel (77%).

¹⁾ De gecombineerde E.T.I.G.-L.E.I.-uitgave: "De Noordwest-Veluwe, een welvaartsonderzoek", dec.1953.

Het bouwland is in de twee gemeenten dus van zeer ondergeschikte betekenis. Het bouwland staat geheel ten dienste van de rundveehouderij, wat het sterkste tot uiting komt in het grote aandeel dat de voederbieten in het bouwplan hebben.

In het bouwplan had de laatste jaren een verschuiving plaats in de richting van meer granen en minder aardappelen. Heel duidelijk is in bijlage 2 te zien dat de verhouding bouwland-grasland zich vooral na de oorlog ten gunste van het grasland heeft gewijzigd.

De voornaamste bestaansbasis van de landbouw in dit gebied wordt gevormd door de rundveehouderij (zie bijlage 3).

Het aantal melkkoeien in de twee gemeenten bedroeg in 1910 ruim 3000 en in 1955 bijna 6000 stuks. Het aantal melkkoeien per 100 ha grasland (de melkveebezetting) bedroeg in 1910 slechts 86, in 1930 reeds 107 en in 1950 zelfs 137 stuks. Deze sterk verzwaarde veebezetting is toe te schrijven aan verbeterde bemesting, waterbeheersing en beweidingstechniek. Het gehele Noordwest-Veluwegebied vertoont hetzelfde beeld, hoewel er daar een nog iets zwaardere veebezetting valt op te merken. Het gebied is echter in het algemeen gekenmerkt door een zware veebezetting in vergelijking met de overige zandgronden in ons land.

Ook de varkensstapel is in de gemeenten Nijkerk en Hoevelaken sedert 1910 sterk toegenomen, zelfs sterker dan op de Noordwest-Veluwe als geheel. Toch is de varkenshouderij niet zo'n belangrijk bedrijfs onderdeel als elders op de zandgronden. Het aantal varkens per bedrijf is namelijk lager (6,6 in Nijkerk-Hoevelaken tegen 8,8 op de zandgronden).

De kippenstapel bestond in 1955 uit 126.000 stuks; dat is gemiddeld 150 per bedrijf; in Hoevelaken waren zelfs 180 kippen per bedrijf. In het gehele gebied is, gerekend vanaf 1910, de kippenstapel bijna vervijfvoudigd. Door gebrek aan voedergraan gedurende de oorlogsjaren had een sterke inkrimping plaats, doch in 1955 was het aantal hoenders alweer boven het peil van 1939. Deze naoorlogse ontwikkeling is in het gehele Noordwest-Veluwegebied nog sterker geweest. Het aantal paarden vertoont ook in Nijkerk-Hoevelaken na de oorlog een regelmatige daling, voornamelijk ten gevolge van de motorisering in de landbouw, hoewel deze in de twee gemeenten niet sterk is geweest. Wel zijn de loonbedrijven opgekomen, die een belangrijk deel van het grasmaaien en ploegen verzorgen.

Samenvattend kan dus worden opgemerkt, dat de economische ontwikkeling van dit gebied wordt gekenmerkt door een belangrijke toename van het aantal bedrijven en van de oppervlakte cultuurgrond. In tegenstelling tot verschillende andere landbouwgebieden is de gemiddelde bedrijfsgrootte echter praktisch gelijk gebleven. De rundvee-, varkens- en pluimveestapel ondergingen een zeer belangrijke uitbreiding waardoor de veebezetting op een behoorlijk hoog peil is gekomen. Met betrekking tot de mechanisatie en motorisering is de opkomst van loonwerkers één der belangrijkste aspecten.

HOOFDSTUK II
BEDRIJFSGROOTTE EN NEVENBEROEP

Zoals bekend is uit het Noordwest-Veluwerapport hebben niet alle grondgebruikers hun hoofdberoep in de landbouw. Onder groep A worden alle "zuivere" boeren gerangschikt; onder groep B de boeren, die gedeeltelijk werk vinden en inkomen verkrijgen buiten hun landbouwbedrijf. Naast deze beide groepen landbouwers zijn nog twee groepen grondgebruikers te onderscheiden: groep C, omvattende hen die voornamelijk hun inkomsten buiten het eigen landbouwbedrijf verkrijgen en groep D, grotendeels bestaande uit rustende boeren. Een overzicht daarvan wordt in tabel 1 gegeven, nader uitgewerkt in bijlage 5.

Tabel 1
DE GRONDGEBRUIKERS NAAR GEBIED EN NAAR BEROEPSGROEP 1)

Gebied	Aantal grondge- bruikers	Percentage grondgebruikers behorende tot de beroepsgroep				Gemid- delde bedrijfs- grootte in ha
		A	B	C	D	
Nijkerkerveen	173	57	4	28	11	3,7
Nijkerk	513	64	10	16	10	7,7
Gemeente Nijkerk	686	63	8	19	10	6,7
Hoevelaken	140	51	5	20	24	4,8
Gehele gebied	826	61	8	19	12	6,3

1) Betreft alleen de geënquêteerden.

Bron: C.B.S. en L.E.I.

Uit de cijfers van tabel 1 blijkt, dat de geografische gebiedsindeling niet ten onrechte is toegepast. De boeren (de groepen A en B) zijn het sterkste in Nijkerk vertegenwoordigd: 74% van alle geënquêteerden. Daarentegen in Hoevelaken slechts 56%, waar behalve 20% C-bedrijven, nog een zeer grote groep D-bedrijven voorkomt.

Tevens blijkt uit de cijfers dat er verband bestaat tussen het aantal grondgebruikers met een nevenberoep en de gemiddelde bedrijfsgrootte. Zo is de gemiddelde bedrijfsgrootte in Nijkerk 7,7 ha, doch in Nijkerkerveen - waar 28% der grondgebruikers tot groep C behoort - slechts 3,7 ha. Dit komt in tabel 2 nog duidelijker tot uitdrukking bij de spreiding der bedrijven over diverse grootteklassen.

Tabel 2

DE BEDRIJVEN NAAR GROOTTEKLASSE 1)

Alle groepen

Gebied	Percentage bedrijven in de grootteklasse van			
	1-3 ha	3-5 ha	5-10 ha	10 ha en groter
Nijkerkerveen	58	20	18	4
Nijkerk	24	19	32	25
Hoewelaken	41	18	32	9

1) Alleen van geënquêteerden.

Bron: C.B.S.-landbouwtelling 1955.

Een hoog percentage kleine bedrijven komt vooral in Nijkerkerveen voor, daarnaast in Hoewelaken. Ten aanzien van de beroepen van de geënquêteerden valt het op dat er verschillen zijn met de overeenkomstige cijfers van het Noordwest-Veluwerapport. Dit is ten dele toe te schrijven aan het tijdsverschil tussen dit en het vorige rapport. De punten van verschil komen in tabel 3 duidelijk naar voren.

Tabel 3

DE BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP

Omschrijving	Percentage bedrijven, ingedeeld naar de beroepsgroep van het bedrijfshoofd			
	A	B	C	D
Rapport Noordwest-Veluwe (1951)	73	9	13	5
Nijkerk en Hoewelaken (1956)	61	8	19	12

Bron: L.E.I.

Het gebied Nijkerk-Hoewelaken onderscheidt zich van het noordelijke gebied (van Oldebroek tot en met Putten) door 12% minder A-boeren, 6% meer C- en 7% meer D-grondgebruikers. Er is een relatief grote groep grondgebruikers die hoofdzakelijk hun inkomen buiten eigen landbouwbedrijf verkrijgen (C). Ongeveer 85% van de niet-agrarische hoofd- en nevenberoepen zijn gebonden aan het plaatselijke agrarische bedrijfsleven; het betreft hier melkrijders, landarbeiders, bosbouw personeel, veehandelaren, loonwerkers, eierverzamelaars, e.d. (bijlage 5). Er is dus sprake van een zeker structuurverschil tussen het noordelijke en zuidelijke (Nijkerk-Hoewelaken) deel van de Noordwest-Veluwe. Voorts kan nog worden opgemerkt, dat Nijkerk vanouds een centrum van veehandel is geweest, waardoor het grote aantal veehandelaren is te verklaren.

In de volgende hoofdstukken zullen wij ons hoofdzakelijk beperken tot beschouwingen over de geënquêteerden uit de groepen A en B, dus tot hen die hun hoofdberoep in de landbouw hebben. Dit is 69% van het totale aantal geënquêteerden.

HOOFDSTUK III
DE VERKAVELINGSTOESTAND

In het gebied van de Noordwest-Veluwe zijn omvangrijke ruilverkavelingscomplexen in actieve voorbereiding.

In verband daarmee is het interessant de verkavelingstoestand te bezien, zoals deze uit de enquêtegegevens naar voren komt. De meest kenmerkende cijfers zijn in tabel 4 te vinden en in bijlage 6.

Tabel 4

VERKAVELINGSTOESTAND PER GEBIED

Groepen A en B

Gebied	Aantal kavels per bedrijf	Gem. kavel-grootte in ha	Percentage kavels liggend				Percentage bedrijven met		
			bij huis	op een afstand van			aan een harde weg	1 of 2 kavels	6 of meer kavels
				< 2 km	2-5 km	≥ 5 km			
Nijkerkerveen	2,6	1,5	50	24	11	15	51	55	3
Nijkerk	2,9	3,2	43	26	18	13	45	53	7
Hoovelaken	2,5	2,6	47	19	11	23	42	58	1
Gehele gebied	2,8	2,9	44	25	16	15	46	54	6

Bron: L.E.I.

In Nijkerk zijn de kavels gemiddeld het grootste; uiteraard hangt dit samen met de daar voorkomende grotere bedrijven. Men treft daar ook de meeste kavels per bedrijf aan. De afstand van de kavels ten opzichte van de bedrijfsgebouwen is in Nijkerkerveen iets geringer dan in Nijkerk en in Hoovelaken. Dit is wellicht een gevolg van het feit dat in Nijkerk de z.g. stadsboerderijen voorkomen. Vooral in Hoovelaken zien wij een belangrijk aantal kavels dat op meer dan 5 km afstand ligt (23%). Vermeldenswaard is nog, dat in Nijkerk 7% van de bedrijven 6 of meer kavels heeft.

Vergelijkt men het algemene beeld van de verkavelingstoestand met hetgeen in het Noordwest-Veluwerapport is vermeld, dan lijkt de situatie in Nijkerk-Hoovelaken iets gunstiger. Toch mag daaruit niet worden geconcludeerd tot een gunstige situatie. Vaak laten de kavelvormen en de bereikbaarheid van de percelen veel te wensen over. Dit geldt vooral voor de weidegronden in de kuststrook, die voor het merendeel in gebruik zijn bij boeren woonachtig rond Nijkerk en in de hoger gelegen buurtschappen. Aan de hand van de topografische kaart valt nog het volgende ten aanzien van het verkavelingstype te vermelden.

In de polder Arkemheen is over het algemeen sprake van een

blokverkaveling. Van west naar oost werden de perceelsvormen onregelmatiger. Ten oosten van het stadje Nijkerk- tussen Wullenhoven en Driedorp - zijn de kavels meestal onregelmatig van vorm. De zuidelijke helft van de Nijkerkerpolder wordt gekenmerkt door zeer langgerekte kavels. Een soortgelijke verkaveling treft men in Nijkerkerveen aan, met dit verschil, dat daar de percelen nog veel smaller zijn. De oostelijke uitloper van de gemeente Nijkerk vormt uit een oogpunt van verkaveling een eigenaardig gebied. Driedorp, Kruishaar en Appel vertonen afgeronde kavelvormen en sporen van oudere nederzettingsvormen. Het merendeel is als bouwland in gebruik mede ten gevolge van de hooggelegen ligging. De latere heide en veenontginningen zijn op onsystematische wijze tot stand gekomen, echter met uitzondering van Prinsenkamp. Tenslotte nog een enkel woord over Hoevelaken. Het gedeelte ten noorden van de weg door Hoevelaken vertoont weer de langgerekte en smalle perceelsvorm. Ten zuiden van deze weg zijn de percelen iets breder.

Het voorgaande moge duidelijk maken dat enkele verkavelingscijfers slechts ten dele inzicht geven in de situatie. Tevens dat een ruilverkaveling, gepaard gaande met verbeteringen in de waterbeheersing, verre van overbodig is en zal kunnen bijdragen tot een meer rationale bedrijfsvoering in de landbouw. Bijlage 6 toont nog aan, dat de zuivere graslandkavels gemiddeld verder van huis liggen dan de bouwlandkavels. De graslandkavels liggen in het lage, onontsloten kustgebied, dat vanouds ongeschikt was voor bewoning. Deze percelen werden, mede ten gevolge van de verpachtingen van los land, vaak tot op grote afstand van de bedrijven aangetroffen. Door deze ontwikkeling hebben nog heden ten dage boeren uit de hoger gelegen delen van oostelijk Nijkerk en uit Hoevelaken gronden in het westen tegen de Utrechtse grens aan, in gebruik.

Uit de aard der zaak bestaan er ook verschillen in verkaveling tussen de diverse grootteklassen. Naarmate de bedrijven groter zijn hebben deze gemiddeld meer kavels met name meer grasland- en gemengd gebruikte kavels. De gemiddelde kavelgrootte neemt toe op de grotere bedrijven. Voor verdere inlichtingen zij naar bijlage 6 verwezen.

HOOFDSTUK IV
VERHOUDING VAN PACHT EN EIGENDOM

In de eerste plaats zal worden nagegaan hoe de ontwikkeling van de pacht-eigendomverhoudingen in het verleden is geweest.

Tabel 5

ONTWIKKELING VAN PACHT-EIGENDOM

Gebied	Percentage van de cultuurgrond in eigendom in het jaar				
	1910	1921	1930	1948	1955
Nijkerk	37	44	46	43	46
Hoevelaken	30	63	64	54	58
Nijkerk en Hoevelaken	36	47	48	44	47
Noordwestelijk Veluwegebied 1)	45	51	54	46	47
Alle zandgronden	60	65	63	55	58

1) Totaal van de zes gemeenten.

Bron: 1910-1921 Directie van de Landbouw
1930-1955 C.B.S.

Uit tabel 5 is af te lezen, dat in 1955 in het Noordwest-Veluwegebied en in Nijkerk-Hoevelaken de pacht-eigendomverhouding gelijk ligt. Vóór de Tweede Wereldoorlog was grondgebruik in eigendom in Nijkerk-Hoevelaken minder belangrijk dan op de zandgronden. In Hoevelaken liggen deze cijfers reeds in 1921 op praktisch gelijk niveau met de zandgronden. Vooral de crisis van de jaren dertig heeft de eigendom doen afnemen.

In tabel 6 - en in bijlage 7 meer uitvoerig - zijn de gegevens van pacht en eigendom van de geöconuëteerde bedrijven weergegeven.

Tabel 6

PACHT-EIGENDOMVERHOUDINGEN

Groepen A en B

Gebied	Percentage cultuurgrond in eigendom	Percentage van alle bedrijven					
		met de cultuurgrond voor				met alle bedrijfsgebouwen	
		100% in eigendom	50-100% in eigendom	50-100% gepacht	100% gepacht	in eigendom	gepacht
Nijkerkerveen	47	29	23	30	18	80	9
Nijkerk	41	16	28	19	37	61	24
Hoevelaken	49	21	35	12	32	62	23
Gehele gebied	43	19	28	20	33	64	22

Bron: L.E.I.

De meeste eigendomsgrond treft men aan bij de bedrijven in Hoevelaken (49%); Nijkerkerveen volgt daarop met 47%. Bij de bedrijven in Nijkerk is maar 41% van de grond in eigendom; 37% van de bedrijven heeft alleen pachtgrond in gebruik. 80% van de bedrijven in Nijkerkerveen heeft alle gebouwen in eigendom en slechts 9% alles gepacht. Ook wat dit aspect betreft is de situatie in Nijkerk anders; daar zijn ook de gebouwen voor een belangrijk deel gepacht.

In het gehele gebied wordt 43% van de grond door eigenaren geëxploiteerd, 32% wordt behuisd gepacht en 25% los gepacht. In Nijkerkerveen is het pachten van los land belangrijk, namelijk 38% van de gehele oppervlakte.

Waar de bedrijfsgebouwen geheel en de bijbehorende grond geheel of ten dele in eigendom zijn spreekt men van eigendomsbedrijven. Bijna 70% van de bedrijven in deze categorie heeft los land gepacht. Dit los land is 41% van de bij deze bedrijven in gebruik zijnde cultuurgrond. Het een en ander illustreert de belangrijke plaats, die de pacht van los land hier inneemt. In Nijkerkerveen is zelfs 51% van de grond van de eigendomsbedrijven los gepacht.

Van de pachtbedrijven (die dus behuisd land pachten) heeft nog 50% los land in pacht; dit betreft daar 39% van de cultuurgrond. Ook hier valt de situatie in Nijkerkerveen op, waar dit 53% van de grond betreft.

De oppervlakte los gepacht land in beide gemeenten bedraagt 990 ha (25%). In Nijkerkerveen maakt dit 38% van de cultuurgrond uit en heeft 71% van de bedrijven deze grond in gebruik. Voor overig Nijkerk en Hoevelaken betreft dit resp. 26 en 19% van de cultuurgrond en resp. 63 en 56% van de bedrijven.

Uit het voorgaande blijkt, dat het pachten van los land nog sterk in zwang is; het vormt een essentieel onderdeel van de bedrijfsstructuur dat niet als gunstig kan worden gekwalificeerd.

Tabel 7

Groepen A en B	VERPACHTERS VAN LOS LAND							
	Percentage los land, gepacht van							
	in to-taal	particulieren			in to-taal	instellingen		
		waarvan van				waarvan van		
(rustende) landbou-wers		groot-grondbe-zitters	overige personen	kerke-lijke instel-lingen		over-heids-instel-lingen	overige	
Nijkerkerveen	72	11	32	29	28	4	12	12
Nijkerk	83	14	42	27	17	6	3	8
Hoevelaken	52	16	20	16	48	8	26	14
Gehele gebied	79	13	39	27	21	6	5	10

Bron: L.E.I.

Tabel 7 geeft cijfers over de aard van de verpachters van dit losse land. In het gebied van Nijkerk is 83% van deze grond van particulieren gepacht; de helft van deze gronden behoort tot het grootgrondbezit. In Nijkerkerveen is 72% van het losse land van particulieren gepacht. In Hoevelaken is naar verhouding weinig los land van particulieren gepacht, doch wel veel van diverse instellingen (48%) waaronder 21% domeingrond en 50% gemeentelijke grond; daarnaast is nog 8% van kerkelijke en 14% van andere instellingen, zoals levensverzekeringmaatschappijen gepacht. Het losse land blijkt dus in overwegende mate eigendom te zijn van "de dode hand" en van grootgrondbezitters. Enigszins anders is het gesteld met de eigendom van behuïsd gepacht land. Eerst echter enige opmerkingen over de pacht van behuïsd land, mede in verband met het pachten van los land.

In Nijkerkerveen komt het pachten van hoeven weinig voor; 15% van de totale oppervlakte cultuurgrond is slechts behuïsd gepacht. Dit houdt verband met het feit dat in deze streek de mensen hun woning en "gebouwen" zelf gebouwd en in eigendom hebben. In Nijkerk en in Hoevelaken is ongeveer een derde van de cultuurgrond behuïsd gepacht. De voornaamste gegevens van de bedrijven die behuïsd land pachten staan in tabel 8 vermeld.

Tabel 8

Groepen A en B		BEDRIJVEN MET BEHUISD GEPACHT LAND					
Gebied	Percentage bedrijven met behuïsd gepacht land			Percentage cultuurgrond van deze bedrijven			Percentage behuïsd gepachte cultuurgrond van alle bedrijven
	to-taal	zonder	met	in eigen-dom	gepacht		
		los gepacht land			behuïsd	los	
Nijkerkerveen	20	7	13	4	43	53	15
Nijkerk	37	20	17	3	58	39	33
Hoevelaken	38	23	15	4	65	31	32
Gehele gebied	35	18	17	3	58	39	32

Bron: L.E.I.

Het pachten van behuïsd land komt in Nijkerkerveen minder vaak voor dan in andere gebieden, namelijk slechts op 20% van de bedrijven. Wel pachten deze boeren er nog veel los land bij (tabel 8).

Het is vooral ook van belang te weten wie de eigenaars van de pachtgronden zijn. In het navolgende is een min of meer maatschappelijke indeling van de verpachters gegeven; daarnaast is aangegeven in hoeverre er sprake is van een familierelatie.

Percentage van de oppervlakte gepachte grond, in bezit van:

(rustende) landbouwers	47	(schoon-) ouders	34
grootgrondbezitters	25	andere familieleden	7
overige particulieren	20		
instellingen	8	totaal familie	41
		niet van familie	59
totaal	100	totaal	100

Aan het wettelijk vereiste voorschrift, dat de pacht schriftelijk moet worden vastgelegd, is voor 82% van de behuisde pachtgrond voldaan, terwijl 78% van het losse land schriftelijk is gepacht. Dit laatste vrij hoge cijfer wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door het grote aantal grootgrondbezitters, die in veel sterkere mate dan andere particulieren schriftelijk verpachten. In het algemeen is het zo, dat wanneer er bij de pacht van familiebanden sprake is, men minder geneigd is tot schriftelijke vastlegging, waarbij gevoelsmotieven een rol spelen; zo wordt een verzoek tot schriftelijke vastlegging veelal gezien als een blijk van wantrouwen. Bovendien zijn soms de gevraagde tegenprestaties van dien aard (o.a. verzekering van levensonderhoud), dat een eventuele goedkeuring door de Grondkamer bij voorbaat twijfelachtig moet worden geacht.

Bij een beschouwing van de resterende looptijd der vigerende pachtcontracten blijkt, dat tot 1963 voor minstens 64% van de hoeven de pacht verzekerd is. Vanzelfsprekend is de duur van de loslandcontracten korter dan van de hoeven. Echter zijn er nog vrij veel overeenkomsten voor onbepaalde tijd (23%), die niet als "veilig" mogen worden beschouwd. Dit laatste is vooral in Nijkerkerveen het geval (32%) en in mindere mate in Hoevelaken (12%). Hoewel de pachtperiode van hoeven voor ongeveer 90% vastligt, is deze in Nijkerkerveen nog voor 17% niet bepaald.

Aan de wettelijke voorschriften is dus wel grotendeels voldaan, echter het minste in Nijkerkerveen, terwijl in Hoevelaken vrij algemeen orde op zaken is gesteld.

HOOFDSTUK V

BEDRIJFSPLAN EN BEDRIJFSVOERING

Zoals reeds in hoofdstuk I is opgemerkt is de rundveestapel het belangrijkste bedrijfs onderdeel in dit gebied. Reeds het feit, dat 87 % van de cultuurgrond der geënquêteerden voor grasland wordt gebruikt, wees in die richting. De diverse bedrijfs onderdelen en de bedrijfsorganisatie zullen in het navolgende worden geanalyseerd aan de hand van de verzamelde gegevens over veestapel, grondgebruik, werktuigen, bedrijfsvoering, enz.

§ 1. V e e s t a p e l

a. Rundveehouderij

Het sterke accent op de rundveehouderij komt tot uitdrukking in de vrij hoge melkveebezetting: 114 melkkoeien per 100 ha cultuurgrond of wel 132 stuks per 100 ha grasland + kunstweide. De zwaarste bezetting wordt in Nijkerkerveen aangetroffen met cijfers van respectievelijk 142 en 153. Er zijn daar echter relatief veel kleine bedrijven, die, evenals overal in Nederland, een zwaardere veebezetting hebben. De aankoop van ruwvoeder (o.a. van hooi) en krachtvoeder maakt dit mogelijk. In het bijzonder met betrekking tot de hooiaankopen kan in zekere zin worden gesproken van een soort "bedrijfsvergroting". In hoeverre een op deze wijze in stand gehouden zwaardere veebezetting economisch verantwoord is, is een vooralsnog onbeantwoorde vraag. Uit bijlage 7 blijkt duidelijk, dat de veebezetting lager is naarmate de bedrijven groter zijn. Het aantal melkkoeien per 100 ha cultuurgrond loopt uiteen van 151 stuks tot 89 stuks.

Voor een regelmatige vervanging van de melkveestapel is het noodzakelijk dat jongvee wordt aangehouden. De jongveebezetting bedraagt gemiddeld 66 stuks per 100 melkkoeien, waardoor de vervanging voldoende gewaarborgd is. Daar in tal van zandgebieden de jongveebezetting veel hoger is (vaak 80 à 90 stuks) hebben wij de indruk, dat de jongveehouderij met betrekking tot de omvang van de melkveestapel méér is aangepast dan elders.

Het mesten van kalveren is ook vrij belangrijk. Het vindt plaats op 9% der bedrijven, doch juist deze bedrijven mestten in 1956 gemiddeld 11 kalveren. Deze mesterij is in Hoewelaken het belangrijkste geworden: 15 % der bedrijven met in 1956 gemiddeld 20 mestkalveren. Nijkerkerveen volgt daarna met 12 % bedrijven en gemiddeld 14 kalveren.

Het vetweiden van grootvee komt op 10% der bedrijven voor, vooral op de grootste; per bedrijf worden gemiddeld 4 stuks grootvee hiervoor aangehouden.

De belangstelling voor nieuwe methoden ter verbetering van de

kwaliteit van de rundveestapel is slechts matig te noemen. Op 27% der bedrijven wordt aan k.i. gedaan, 41% is aangesloten bij een fok- en controlevereniging en 18% der boeren is bij het N.R.S. aangesloten. Op de grotere bedrijven ligt de situatie gunstiger dan op de kleinere.

b. Pluimveehouderij

In beide gemeenten is de pluimveehouderij van belang: in Hoevelaken nog meer dan in Nijkerk. In januari 1957 waren er gemiddeld bijna 200 kippen per bedrijf, in mei 1956 123. Per grootteklasse zijn weinig sprekende verschillen te constateren. Dit is merkwaardig, daar juist voor de kleine bedrijven de pluimveehouderij een belangrijke inkomstenbron zou kunnen zijn, omdat er niet veel grond voor nodig is. De beschikbare hokruimte is echter van dien aard, dat een sterke uitbreiding van het aantal kippen op deze kleine bedrijven niet zonder meer mogelijk is!

c. Varkenshouderij

Uit de beschikbare gegevens blijkt, dat bijna twee derde van alle bedrijven varkens mest, terwijl door de betrokken bedrijven in 1956 gemiddeld 29 mestvarkens werden afgeleverd. Deze cijfers demonstreren het grote belang van de varkenshouderij voor het agrarische bedrijfsleven in deze streek. De cijfers over de varkenshouderij in het Noordwest-Veluwerapport lieten een belangrijk lager aantal varkens zien in het Noordwest-Veluwegebied.

Het gemiddelde aantal fokzeugen bedraagt 3,6 voor 52% van het aantal bedrijven. In het algemeen liggen de cijfers voor de grotere bedrijven hoger. In Hoevelaken heeft de varkenshouderij een nog grotere vlucht genomen dan in Nijkerk. Wel moet nog worden opgemerkt, dat slechts 5% der boeren bij het varkensstamboek is aangesloten. Naarmate de bedrijven groter zijn worden er per bedrijf meer varkens gemest en worden meer fokzeugen gehouden; uiteraard beschikken de grotere bedrijven dan ook over meer hokruimte dan de kleinere bedrijven. Gezien de mogelijkheden, die de arbeidsvoorziening op de kleine bedrijven biedt, zou juist daar een belangrijkere varkenshouderij kunnen worden verwacht, te meer omdat er weinig grond voor nodig is. Als vermoedelijke hinderpalen voor uitbreiding daarvan op kleine bedrijven zijn te noemen: tekort aan financiën, zowel voor het inrichten van de hokken als voor biggen- en voederaankopen.

Voor gegevens over de veehouderij wordt verwezen naar bijlage 8.

§ 2. G r o n d g e b r u i k

a. Verhouding van bouwland en grasland

Nog meer dan in de andere gemeenten in het Noordwest-Veluwegebied ligt hier het accent op het grasland. In Nijkerkerveen is

slechts 7% bouwland. Het bouwland wordt voornamelijk op de lichtere en hogere zandgronden aangetroffen, dus merendeels ten oosten en ten zuidoosten van de stad Nijkerk.

b. Bouwlandgebruik

De cijfers over het bouwplan wijzen uit, dat dit nagenoeg geheel is ingesteld op de veestapel: 35% rogge, 33% haver en mengteelt, 12% aardappelen en 15% voederbieten. Vooral in oostelijk Nijkerk hebben de granen met 75% van het bouwland de overhand (lichte zandgrond!). In Nijkerkerveen is echter 53% beteeld met hakvruchten. De grotere bedrijven onderscheiden zich van de kleinere door relatief meer graanteelt, waarbij de rogge de voornaamste plaats inneemt.

Indien wij afgaan op het oordeel der geënquêteerden is het bouwland van goede kwaliteit, daar 63% van deze grond door hen geschikt wordt geacht voor de teelt van voederbieten. Vanwege de geringe oppervlakte bouwland wordt verder volstaan met verwijzing naar bijlage 9.

c. Graslandgebruik

66% van al het grasland werd gemaaid. Dit is betrekkelijk weinig, vergeleken met andere streken. Door 13% der bedrijven wordt nog hooigras op stam aangekocht, tot een gemiddelde oppervlakte van 1,4 ha per betrokken bedrijf (totaal 82 ha). Dit wordt vooral in Nijkerkerveen en op de kleinere bedrijven gedaan. De verklaring voor de zwaardere veebezetting van deze kleine bedrijven is dan ook ten dele hierin gelegen.

45% van het grasland werd gehooid, bijna geheel bestaande uit eerste snede. De invloed van het slechte weer in 1956 moet hierbij niet uit het oog worden verloren. Behalve de winning van een beter produkt van betere kwaliteit kan door het gebruik van hooiruiters de spreiding der werkzaamheden worden bevorderd. Op 28% der bedrijven zijn hooiruiters in gebruik, voornamelijk op de grotere. In Nijkerk wordt deze methode dan ook het meeste toegepast (34%), in Nijkerkerveen het minste (7%).

Voor het inkuilen van gras is 21% van het grasland gebruikt, waarvan de helft 1e snede. Van al het gemaaide (66%) is 53% eerste snede en slechts 13% tweede snede. De verhouding tussen de hoeveelheid eerste en tweede snede (53%-13%) staat een gunstige verdeling van de werkzaamheden op de bedrijven in de weg. Over de methode van inkuilen wordt bij het gebruik van silo's gesproken.

De beweidingstechniek is een belangrijke aanwijzing voor doelmatig graslandgebruik. Van de bedrijven met melkkoeien past 7% dagrantsoenbeweiding toe; overigens heeft 43% der bedrijven een elektrische afrastering. Enig inzicht in de beweidingstechniek op grotere en op kleinere bedrijven verschaft tabel 9; bijlage 11 geeft uitvoeriger inlichtingen.

BEWEIDINGSTECHNIEK

Groepen A en B		Percentage bedrijven		
Grootteklasse	met rantsoenbeweiding ¹⁾	met een inscharingsdichtheid van		
		minder dan 10	10 - 15	15 en meer
		melkkoeien per ha ²⁾		
1 - 5 ha	9	66	25	9
5 - 10 ha	7	57	35	8
10 - 15 ha	3	44	49	7
15 ha en meer	4	41	32	27

Alle grootte- klassen	7	56	34	10

1) In % van het totale aantal bedrijven met melkvee.

2) In % van het totale aantal bedrijven (excl. de bedrijven die rantsoenbeweiding toepassen).

Bron: L.E.I.

Voor een behoorlijke inscharingsdichtheid geldt als gemiddelde norm: 20 melkkoeien per ha grasland. In Nijkerk-Hoewelaken voldoet slechts 2% der bedrijven aan deze norm. Dagrantsoenbeweiding komt weinig voor; bij de kleinere nog iets meer dan bij de grotere bedrijven.

Op de grotere bedrijven is de inscharingsdichtheid beter dan bij de kleinere. In het algemeen is de inscharingsdichtheid niet groot. Er wordt vrij veel jongvee bij anderen ingeschaard. Het uitscharen van vee wordt voornamelijk door de bedrijven van 1-5 ha gedaan (37%). Zelfs 12% van de grotere bedrijven schaart vee bij anderen in, ondanks de lagere melkveebezetting.

§ 3. Bedrijfsinrichtingen en werktuigen

Bijna alle bedrijven hebben behalve het hoofdgebouw, waarin de koestallen zijn, nog een aantal losstaande "gebouwen": hooibergen, schuurbergen, loodsen, varkensschuren en gewone schuren. Meestal zijn de hoofdgebouwen vrij klein, vooral gezien de zware veebezetting. Zo kenmerkt zich het veel voorkomende oude z.g. halletype door een geringe bergruimte.

Tabel 10 geeft een overzicht van de verzamelde gegevens over de ouderdom van de hoofdbedrijfsgebouwen.

OUDERDOM VAN DE HOOFDBEDRIJFSGEBOUWEN

Groepen A en B	Percentage bedrijfsgebouwen met een ouderdom van		
	jonger dan 25 jaar	25-49 jaar	50 jaar en ouder
Grootteklasse:			
1 - 5 ha	25	33	42
5 -10 ha	20	31	49
10-15 ha	19	27	54
15 ha en groter	19	15	66
Gehele gebied	22	30	48
Nijkerkerveen	26	28	45
Nijkerk	21	28	48
Hoevelaken	12	35	50

Bron: L.E.I.

Bijna de helft van de boerderijen waarvan het bouwjaar bekend is, dateert van vóór 1905. Een kwart is zelfs ouder dan honderd jaar. De oudste gebouwen worden in Nijkerk en wel in het oosten van de gemeente aangetroffen, waar ook de oudere cultuurgronden worden gevonden. Gezien deze constatering is het niet verwonderlijk, dat aan de inrichting en de plaatsing van de gebouwen uit een oogpunt van moderne bedrijfsvoering het een en ander ontbreekt. Het is echter niet wel doenlijk een objectieve maatstaf toe te passen bij de beoordeling van de kwaliteit van bedrijfsgebouwen in het algemeen. Nader en individueel onderzoek zal moeten uitwijzen hoe voor elke boerderij de situatie is.

Uit verzamelde gegevens blijkt dat de hooibewaring op bijna alle bedrijven in losstaande hooibergen plaatsheeft. Onge- dorst graan en stro worden meestal ook in hooibergen bewaard, doch tevens veel in de boerderij, terwijl de werktuigen in een aparte loods of in een schuur worden geplaatst. Elektriciteit is op bijna alle bedrijven aanwezig (bijlage 12). Ongeveer de helft van de geëlektrificeerde bedrijven beschikt tevens over een krachtstroomaansluiting, vooral de grotere bedrijven. Alleen in Hoevelaken zijn een aantal bedrijven voorzien van een openbare waterleidingaansluiting. Doordat op verschillende plaatsen in de gemeenten artesisch water beschikbaar is, heeft een kwart van de bedrijven wel een eigen waterleidingsinstallatie. Toch kan de drinkwatervoorziening in het gebied nog wel verbeterd worden. Dit blijkt ook uit de drinkwatervoorziening die voor het vee is

getroffen.

Een kwart der bedrijven heeft automatische drinkbakjes op stal. Vooral op de kleine bedrijven geschiedt de drenking van het vee op stal met emmers: een tijdrovend werk. Op de grootste bedrijven zijn de drinkbakjes het meeste vertegenwoordigd. Op het merendeel der bedrijven is geen speciale drinkwatervoorziening in de weiden getroffen; in een kwart deel der gevallen moet telkens worden gepompt en in 9 van de 100 gevallen zelfs water worden aangevoerd. Al met al vergt op vele bedrijven het drenken van vee veel tijd. Vooral in Hoewelaken is dit het geval.

Het merendeel der bedrijven beschikt over gierkelders, doch er zijn maar weinig mestvaalten die aan minimale eisen voldoen. Met betrekking tot de omvang van de veestapel is de bewaring van stal-mest en van gier niet voldoende aangepast.

De motorisering heeft in dit gebied tot dusverre op slechts bescheiden schaal zijn intrede gedaan. Zo heeft 6% der bedrijven een trekker en 2% een jeep. Een derde van de bedrijven van 20 ha en groter is van een trekker voorzien.

De mechanisatie van de bedrijven met overwegend weiland is nog weinig tot ontwikkeling gekomen. Zo komt een melkmachine alleen voor op 14 bedrijven in Nijkerk. Zelfs op de grootste bedrijven zijn weinig weide-eggen en -slepen aanwezig; slechts enkele bedrijven gebruiken een stalmestverspreider. Werktuigencombinaties en andere samenwerkingsvormen zijn een zaak van weinig betekenis. Wel is er een coöperatieve vereniging werkzaam, die een Handelandinkuilmachine exploiteert, waar 22% der bedrijven gebruik van maakt.

Tegenover het zeer geringe aantal werktuigen wordt veel gebruik van loonwerkers gemaakt (nl. op 85% der bedrijven) en wel voor de navolgende werkzaamheden: grasmaaien, ploegen, sproeiwerk en graanmaaien. Bij de behandeling van de bedrijfsvoering wordt op deze zaak nog nader ingegaan.

§ 4. B e d r i j f s v o e r i n g

Onze analyse van de bedrijfsvoering wordt beperkt door de vrij beperkte omvang der beschikbare gegevens. Slechts enkele aspecten zullen in het navolgende worden behandeld.

Reeds werd geconstateerd, dat in Nijkerk-Hoewelaken het veelvuldig los gepachte grasland merendeels op grote afstand van de boerderijen is gelegen. Het spreekt welhaast vanzelf dat deze percelen ook geen zware bemesting verkrijgen, zoals blijkt uit tabel 11. Overigens dienen wij vooralsnog voorzichtig te zijn in ons oordeel over deze wijze van bedrijfsvoering. Deze handelwijze heeft nl. een goede arbeidsproduktiviteit op het bedrijf niet in de weg te staan.

Tabel 11

BEMESTING VAN GRASLAND

Groepen A en B

Bemesting met zuivere stikstof	Percentage van het grasland, liggend	
	bij huis	verder van huis
< 120 kg N/ha	65	73
120-160 kg N/ha	23	18
≥ 160 kg N/ha	12	9

Bron: L.E.I.

Behalve de stikstofgift is ook de bemesting met stalmost en gier tekenend. In het algemeen bleek uit de antwoorden op de terzake gestelde vragen dat de verderaf gelegen percelen minder stalmost en gier kregen.

De wijze waarop wordt ingekuuld geeft eveneens een aanwijzing voor het niveau van bedrijfsvoering. De voornaamste gegevens zijn in tabel 12 vermeld.

Tabel 12

HET INKUILEN

Groepen A en B

Deelgroep	Percentage bedrijven waar		Percentage bedrijven waar wordt ingekuuld		
	wel wordt ingekuuld	niet	alleen met silo	met en	geheel
				zonder silo	zonder silo
Grootteklasse:					
1 - 5 ha	81	19	22	15	63
5 - 7 ha	94	6	33	39	28
7 -15 ha	96	4	31	43	26
15 ha en meer	95	5	12	65	23
Gehele gebied	90	10	26	35	39
Nijkerkerveen	78	22	11	20	69
Nijkerk	91	9	26	39	35
Hoewelaken	94	6	42	31	27

Bron: L.E.I.

Uit deze cijfers blijkt, dat het inkuilen vrijwel algemeen ingang heeft gevonden, met uitzondering van de kleinste bedrijven. Vrijwel alle bedrijven in Hoevelaken passen deze methode toe, terwijl daar ook meer silo's worden gebruikt. In Nijkerkerveen is slechts op 31% van de bedrijven waar wordt ingekuuld, een silo aanwezig.

Mede in verband met de geringe oppervlakte bouwland wordt praktisch alleen gras ingekuuld. Uit verdere gegevens blijkt, dat de beschikbare silo-inhoud per koe op de grotere bedrijven belangrijk geringer is dan op de kleinere.

Er wordt door de boeren in dit gebied vrij veel krachtvoeder aangekocht daar anders het wintervoederrantsoen vrij eenzijdig zou zijn (hooi en kuilgras). Daarbij is het noodzakelijk de voederrantsoenen op de juiste wijze samen te stellen. Een kwart deel der boeren roept daarvoor de hulp in van de R.L.V.D., terwijl 2% voor dit doel gebruik maakt van de service van krachtvoerleveranciers. Op zichzelf beschouwd zijn deze percentages niet hoog, doch de belangstelling voor deze vragen is blijkbaar aanwezig.

Van de 478 bedrijven hebben er 380 bouwland; de oppervlakte bouwland per bedrijf is echter gering, namelijk ruim 1 ha. Om die reden is het begrijpelijk, dat hier het bouwland niet zoveel aandacht krijgt als in streken met een meer gemengd bedrijfstype. Zo past slechts 31% van deze 380 boeren chemische onkruidbestrijding toe op de granen, terwijl 19% dit alleen op zomergranen doet. In Hoevelaken heeft deze methode nog de meeste ingang gevonden.

Van veel belang blijken de loonwerkers te zijn; 85% der bedrijven maakt van hun diensten gebruik. Reeds werd opgemerkt bij de werktuigenvoorziening, dat door de loonwerkers de lage werktuigenbezetting in belangrijke mate wordt gecompenseerd. Dit blijkt ook, indien wordt nagegaan voor welke werkzaamheden deze loonwerkers in de diverse grootteklassen worden ingeschakeld. Een samenvatting daarvan wordt in tabel 13 gegeven. Voorts verstrekt bijlage 13 nog verdere inlichtingen.

Tabel 13

GEBRUIK VAN LOONWERKERS

Groepen A en B

Grootteklasse	Percentage bedrijven van loonwerkers gebruik makend				
	in totaal	waarvan voor			
		ploegen	gras-maaien	graan-maaien	sproeien
Kleiner dan 10 ha	87	38	69	11	14
10 ha en groter	80	29	30	29	28

Bron: L.E.I.

De kleinere bedrijven blijken meer te laten ploegen en grasmaaien dan de grotere. De grotere daarentegen laten meer grasmaaien en tegen onkruid sproeien. Of het inschakelen van loonwerkers in alle gevallen en in elk opzicht de juiste oplossing biedt, blijft - althans hier - buiten beschouwing.

§ 5. Het intensiteitsniveau

De hoeveelheden arbeid, die per gewas en per diersoort nodig zijn, kunnen in z.g. standaarduren worden uitgedrukt. Hiervoor wordt de term arbeidsbehoefte gebruikt. De arbeidsbehoefte kan aan de hand van het bouwplan en van veebezetting getotaliseerd worden en voor groepen van bedrijven, b.v. per grootteklasse of per gemeente bepaald worden. De arbeidsbehoefte uitgedrukt per ha cultuurgrond vormt een maatstaf voor het intensiteitsniveau van de landbouw in die groepen.

In tabel 14 wordt het intensiteitsniveau in de drie delen van ons onderzoekgebied onderling vergeleken.

Tabel 14

ARBEIDSBEHOEFTE

Groepen A en B

Gebied.	Arbeidsbehoefte in standaarduren per ha	Percentage van de arbeidsbehoefte, aangewend voor						
		rund-vee	var-kens	pluim-vee	overige vee-stapel	bouw-land	gras-land	overige cultuurgrond
Nijkerkerveen	743	52	6	16	2	5	16	3
Nijkerk	599	50	9	10	3	12	16	0
Hoewelaken	723	50	12	13	2	8	14	1

Bron: L.E.I.

Reeds eerder werd op het intensievere bedrijfsplan der kleine bedrijven gewezen. Dit nu blijkt vooral uit bijlage 14: de arbeidsbehoefte per ha voor de kleinste bedrijven is ruim tweemaal zo hoog als voor de grootste. In gebieden waar het kleinbedrijf een belangrijke plaats inneemt komt de totale behoefte per ha daardoor eveneens hoog te liggen. Dit is in Nijkerkerveen en Hoewelaken het geval. In Hoewelaken valt ook het belangrijke aandeel (25%) van de varkens- en pluimveestapel in de totale behoefte op. Bijlage 14 toont ook aan, dat hoe groter de bedrijven zijn, hoe geringer het aandeel van de pluimveestapel in de totale arbeidsbehoefte is. Op de grotere bedrijven is de rundveestapel het belangrijkste onderdeel. De cijfers over de verdeling van de arbeidsbehoefte tussen de diverse bedrijfsonderdelen geeft de beste indruk van de relatieve betekenis van die onderdelen in de totale bedrijfsstructuur.

In hoofdstuk VIII zal bij de bespreking van het arbeidseffect dieper op deze materie worden ingegaan.

HOOFDSTUK VI
DE AGRARISCHE BEVOLKING

Evenals in de andere gemeenten op de Noordwest-Veluwe zijn ook hier de landbouwbedrijven als gezinsbedrijven te typeren, d.w.z. dat de werkzaamheden merendeels door tot het gezin behorende arbeidskrachten worden verricht. Achtereenvolgens zal, uitgaande van de gezinnen, aandacht worden geschonken aan de bedrijfshoofden, de kinderen (beroepskeuze en afvloeiing), de overige gezinsleden mede in verband met de arbeidsvoorziening op de bedrijven en tenslotte de opvolgingsgewoonten.

§ 1. H e t a g r a r i s c h e g e z i n

In tabel 15 wordt een aantal gegevens van de bedrijfshoofden vermeld.

Tabel 15

DE BEDRIJFSHOOFDEN

Groepen A en B

	Aantal bedrijfs- hoofden	Aantal manne- lijke bedrijfs- hoofden	Percentage mannelijke bedrijfshoofden				Gemid- delde leeftijd van de mannen in jaren
			onge- huwd	ge- huwd	weduw- naar	jonger dan 50 jaar	
Grootteklasse							
1- 5 ha	176	167	8	89	3	47	51
5-10 ha	183	179	1	97	2	51	49
10-15 ha	64	63	7	89	4	47	50
15 ha en groter	55	51	2	92	6	36	53
Gehele gebied	478	460	5	92	3	48	51
Nijkerkerveen	69	68	9	87	4	41	52
Nijkerk	343	328	4	93	3	47	50
Hoewelaken	66	64	5	90	5	54	49

Bron: L.E.I.

De gemiddelde leeftijd van de mannen ligt in Hoewelaken het laagst; meer dan de helft van hen is jonger dan 50 jaar. Indien de 1-5 ha-groep even buiten beschouwing gelaten wordt, zien wij dat de bedrijfshoofden op de grotere bedrijven ouder zijn. De iets hogere gemiddelde leeftijd van de kleine boeren kan veroorzaakt zijn door het feit, dat in deze groep enige oudere boeren zijn opgenomen,

die grond hebben afgestaan ten einde een wat rustiger leven te kunnen leiden. Voor verdere gegevens betreffende de leeftijdsopbouw der bedrijfshoofden zij verwezen naar bijlage 16.

Thans enige beschouwingen over de samenstelling van de gezinnen, hetgeen aan de hand van de cijfers in tabel 16 wordt gedaan.

Tabel 16

GEZINSSTRUCTUUR

Groepen A en B

	Aantal ge- zinnen	P e r c e n t a g e g e z i n n e n				
		zonder kinderen	met alleen kinderen < 15 jr.	met kinderen van 15 jaar en ouder en .. meewerkende (schoon)zoon(s)		
				zonder	1	meer
Grootteklasse						
1- 5 ha	161	10	30	35	24	1
5-10 ha	180	10	31	17	34	8
10-15 ha	57	14	26	6	35	19
15 ha en groter	54	11	22	13	23	31
Gehele gebied	452	11	29	21	29	10
Nijkerkerveen	63	5	24	44	25	2
Nijkerk	326	11	31	17	29	12
Hoewelaken	63	17	22	23	32	6

Bron: L,E.I.

Er is dus een belangrijk aantal gezinnen dat geen kinderen (11%) of alleen jonge kinderen (29%) heeft. Dit is vooral het geval in Nijkerk, waar relatief veel jonge gezinnen voorkomen.

Bij de gezinnen met minstens één kind ouder dan 14 jaar, valt direct de situatie in Nijkerkerveen op: 44% heeft geen meewerkende (schoon)zoon. Later zal bij de behandeling van de beroepskeuze en de afvloeiing van de boerenzoons blijken dat in Nijkerkerveen een zeer belangrijk percentage van de zoons een niet-agrarisch beroep heeft gekozen. Daarbij speelt uiteraard ook de bedrijfsgrootte een rol; zo onderscheidt Nijkerk zich door relatief veel grotere bedrijven, terwijl daar de afvloeiing het geringste is en het percentage gezinnen met twee of meer meewerkende (schoon)zoons het hoogste. In verband met de omvang van de werkzaamheden op de grotere bedrijven worden vaak twee of drie zoons thuisgehouden. Daar in de meeste gevallen slechts één van hen als bedrijfshoofd kan opvolgen, dienen de andere òf een ander landbouwbedrijf te verkrijgen - wat vaak niet lukt - òf met een ondergeschikte positie in de landbouw genoeg te nemen òf een niet-agrarische werkkring te aanvaarden. Dit laatste gebeurt veelal op latere en te late leef-

tijd, zonder vooropleiding, waarbij de betrokkenen allen vrijwel op één van de laagste sporten van de maatschappelijke ladder terecht komen. Elders wordt nog verder op deze zaak ingegaan.

In tabel 17 zijn de gegevens over het kindertal opgenomen. Het betreft hier alleen de geënquêteerde gezinnen waarvan geen der echtgenoten voor de tweede maal getrouwd is.

Tabel 17

HET KINDERTAL

Groepen A en B

Gebied	Aantal kinderen per gezin					
	in totaal		van 15 jaar en ouder		jonger dan 15 jaar	
	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.
Nijkerkerveen	2,3	1,9	1,5	1,1	0,8	0,8
Nijkerk	2,0	1,8	1,2	1,0	0,8	0,8
Hoevelaken	1,6	1,2	0,8	0,8	0,8	0,4
Gehele gebied	2,0	1,7	1,2	1,0	0,8	0,7

Bron: L.E.I.

Het gemiddelde kindertal bedraagt dus 3,7 per gezin. Dit cijfer ligt voor Nijkerk-Hoevelaken hoger dan voor de Noordwest-Veluwe (Rapport No.184 vermeldt 3,43). De verklaring voor de verschillen tussen de drie gebieden ligt in het feit dat in Nijkerkerveen relatief meer oude, "volgroeide" gezinnen worden gevonden.

Alvorens nader in te gaan op de kinderen dienen eerst nog enkele gegevens over de bedrijfshoofden en hun echtgenoten aan de orde te komen. Met name kan daarbij worden gedacht aan de geboortegemeente, aan het milieu van afkomst en de kerkelijke gezindte.

Tabel 18

AFKOMST EN GODSDIENST DER BEDRIJFSHOOFDEN EN ECHTGENOTEN

Groepen A en B

	Percentage van de mannelijke bedrijfshoofden					Percentage van de echtgenoten	
	geboren in huidige woon-gemeente	r.-k.	N.-h.	geref. kerken	afkomstig uit agrar. milieu	geboren in huidige woon-gemeente	afkomstig uit agrar. milieu
Nijkerkerveen	88	4	75	15	94	69	92
Nijkerk	70	10	50	37	98	56	89
Hoevelaken	44	11	82	6	100	33	86
Gehele gebied	69	10	58	29	97	55	89
Leeftijd jonger dan 30 jaar	82	.	.	.	96	.	.
30-39 jaar	76	.	.	.	97	.	.
40-49 jaar	67	.	.	.	100	.	.
50 jaar en ouder	66	.	.	.	100	.	.

Bron: L.E.I.

Tabel 18 spreekt wel voor zichzelf. Duidelijk blijkt weer dat Nijkerkerveen een afwijkend beeld vertoont. Men zou kunnen zeggen dat de boeren er honkvaster zijn, overigens bevindt zich onder hen nog het grootste aantal dat uit een niet-agrarisch milieu afkomstig is.

Van de huidige boerengeneratie werkte 70% vroeger op het ouderlijke landbouwbedrijf; 17% was echter landarbeider. Degenen die vroeger landarbeider waren hebben thans de kleinste bedrijven.

Uit het onderzoek blijkt voorts dat er een nauw verband bestaat tussen het tijdstip van huwelijksluiting en dat van bedrijfsaanvaarding. De gemiddelde huwelijksleeftijd is 30 à 31 jaar. In Nijkerkerveen blijkt de situatie evenwel iets anders te zijn; de gemiddelde huwelijksleeftijd is daar 28 jaar, terwijl pas \pm 3 jaar later het bedrijf kon worden aanvaard. 40% der boeren in Nijkerkerveen is pas met een bedrijf begonnen nadat ze al getrouwd waren. In Nijkerkerveen treffen wij dus vrij veel "opgeklommen" landarbeiders aan.

De beroepen der zoons vormen een zeer belangrijk aspect van ons onderzoek.

Tabel 19

BEROEPEN VAN DE ZOONS PER GEBIED

Groepen A en B							
Gebied	Aantal werkende zoons van 15 jaar en ouder	Percentage zoons van 15 jaar en ouder werkend in de landbouw					Aantal niet-werkende zoons van 15 jaar en ouder
		totaal	(gedeelte-lijk) thuis	zelf-standig	over-rigen	werkend buiten de landbouw	
Nijkerkerveen	88	32	20	7	5	68	6
Nijkerk	392	66	44	13	9	34	7
Hoevelaken	50	64	48	10	6	36	3
Gehele gebied	530	60	41	11	8	40	16

Bron: L.E.I.

In Nijkerkerveen blijkt slechts een gering deel der werkende zoons in de landbouw te zijn gebleven (32%). In Nijkerk en Hoevelaken is dit percentage ruim tweemaal zo groot. Opmerkelijk is het hoge percentage (48%) zoons dat in Hoevelaken op het ouderlijke bedrijf werkt. Het rapport over de Noordwest-Veluwe (1951) vermeldt 26% afgevloede zoons, hetgeen dus aanmerkelijk minder is dan wij in de gemeenten Nijkerk en Hoevelaken vinden. Voor een deel zal dit wel toe te schrijven zijn aan het tijdsverschil tussen beide rapporten; dit zou dan inhouden dat de afvloeiing toeneemt.

Voorts heeft het zin de situatie naar bedrijfsgrootte en naar leeftijdsklasse der zoons te bezien (tabel 20).

Tabel 20

BEROEPEN DER ZOONS NAAR GROOTTE VAN HET OUDERLIJKE BEDRIJF EN NAAR LEEFTIJD
Groepen A en B

	Aantal werkende zoons van 15 jaar en ouder	Percentage zoons van 15 jaar en ouder werkend in de landbouw					Aantal niet- werkende zoons van 15 jaar en ouder
		totaal	(gedeel- telijk) thuis	zelf- stan- dig	ove- rigen	werkend buiten de landbouw	
Grootteklasse							
1- 5 ha	196	35	20	8	7	65	8
5-10 ha	186	65	45	10	10	35	8
10 ha en groter	148	86	62	18	6	14	-
Leeftijd jonger dan 25 jaar	241	66	56	1	9	34	14
25-34 jaar	210	53	31	16	6	47	1
35 jaar en ouder	79	58	17	33	8	42	1

Bron: L.E.I.

Wij zien dus dat hoe groter de bedrijven zijn hoe meer zoons op het ouderlijke bedrijf werken. Ook blijkt, dat de bedrijfshoofden van de grotere bedrijven meer kans hebben gezien hun zoons aan een eigen bedrijf te helpen.

Ruim de helft van de zoons die buiten de landbouw werken, is gehuwd; van de in de landbouw werkenden is echter ruim 30% getrouwd. Voor de leeftijd van 35 jaar en ouder zijn deze percentages resp. 100% en 80%. Een gedeelte van deze op het ouderlijke bedrijf werkende zoons is gehuwd en is dus kennelijk bestemd om het bedrijf te zijner tijd over te nemen. Een ander deel ziet nog steeds geen kans te huwen bij gebrek aan een bedrijf. Op die leeftijd (35 jaar en ouder) is het ook niet aanlokkelijk een ander beroep te kiezen, gesteld dat de mogelijkheid daartoe aanwezig is (tabel 22).

De buiten de landbouw werkende zoons zijn voor 95% in loondienst (tabel 23). Deze zoons hebben vooral van de zich uitbreidende handel en industrie geprofiteerd. Bij deze beroepskeuze komt de vraag naar voren of daar een doeltreffende voorbereiding aan ten grondslag ligt. Helaas moet deze vraag grotendeels ontkennend worden beantwoord, daar slechts ongeveer 30% van de afgevloeiden niet-agrarisch onderwijs heeft gevolgd, terwijl ruim 50% in het geheel geen verder onderwijs heeft genoten. Men behoeft zich daarom niet te verwonderen, dat deze zoons bijna allemaal als ongeschoolde arbeider zijn begonnen.

Ongeveer 20% heeft vóór de aanvaarding van een niet-agrarische werkkring eerst nog in de landbouw gewerkt en is dus op latere leeftijd afgevloeid. Bij de jongeren zien wij een meer directe, dus snellere, afvloeiing. Aan het vraagstuk van de afvloeiing wordt echter straks nog een afzonderlijke bespreking gewijd.

Thans enige opmerkingen over de dochters van de bedrijfshoofden; 54% van haar is gehuwd. Twee derde van het aantal ongehuwden werkt thuis mee, voornamelijk in de huishouding, doch ook wel in het landbouwbedrijf. Van het aantal buitenshuis werkende dochters is driekwart dienstbode, terwijl 1/7 deel onderwijzeres of verpleegster is.

Bij de gehuwde dochters zijn de huidige beroepen van de echtgenoten van belang: 35% van de schoonzoons heeft een agrarisch beroep, waarvan de meesten zelfstandig boer zijn (30% van de schoonzoons), + 15% van de schoonzoons heeft een zelfstandig niet-agrarisch beroep; dit is belangrijk meer dan bij de eigen zoons het geval is (2%).

Wat het voortgezet onderwijs van de dochters betreft: ongeveer 38% heeft huishoudelijk onderricht genoten, terwijl 55% na de lagere school in het geheel geen voortgezet onderwijs heeft gevolgd.

§ 2. De afvloeiing der zoons

Evenals in geheel Nederland bestaat er ook in Nijkerk-Hoevelaken geen mogelijkheid meer tot uitbreiding van het aantal bedrijven. De mogelijkheid door ontginning nog nieuwe bedrijven te stichten kan worden verwaarloosd; tevens is een verdergaande splitsing van bedrijven - gezien de geringe grootte - niet wel mogelijk en economisch niet verantwoord. Er kon ook hier worden waargenomen dat er een tendentie bestaat kleine bedrijven te beëindigen.

In beginsel kan daarom bepaald worden, dat voor elk bedrijf slechts één zoon als opvolger in aanmerking komt om zelfstandig boer te worden. De overige zoons zien zich dus voor de keus geplaatst tussen: genoegen nemen met een ondergeschikte positie in de landbouw, een niet-agrarisch beroep kiezen of gaan emigreren. Doordat vele ouders deze consequenties nog onvoldoende durven trekken, zien wij dat er nog vele zoons in de landbouw worden vastgehouden.

Met behulp van de enquêtegegevens kan een kwantitatieve indruk worden verkregen omtrent de opvolgingsmogelijkheden. Daarbij wordt eerst stilgestaan bij het generatiedrukcijfer. In tabel 21 is naast het generatiedrukcijfer het feitelijke en noodzakelijke afvloeiingspercentage geplaatst. Alvorens op de cijfers zelf in te gaan, lijkt het gewenst deze drie begrippen te omschrijven.

Het generatiedrukcijfer geeft de verhouding aan tussen enerzijds het aantal zoons dat zich jaarlijks voor overneming van een bedrijf aandient en anderzijds het aantal bedrijven dat per jaar beschikbaar komt voor deze zoons. Als toekomstige gegadigden voor een vrijkomend bedrijf worden beschouwd: alle niet-zelfstandig in

de landbouw werkende boerenzoons van 15 jaar en ouder. Hierbij is dus aangenomen dat deze ook allen zelfstandig boer willen worden. Dit betekent, dat gemiddeld per jaar $1/15$ van dit aantal zich voor overneming van een bedrijf aandient. Van de huidige boerengeneratie is het bekend, dat zij gemiddeld 33 jaar in functie blijft. Door rentenieren, overlijden e.d. komt dus gemiddeld $1/33$ van het aantal bedrijven (per jaar) ter beschikking van de opvolgers. Het voorgaande is aldus in een formule samen te vatten:

$$\frac{\frac{1}{15} \times \text{aantal niet-zelfstandig in de landbouw werkende zoons}}{\frac{1}{33} \times \text{aantal bedrijven}} = \text{generatiedrukcijsfer}$$

Een generatiedrukcijsfer van 1,00 wijst dus op een evenwichtsverhouding tussen aantal zoons-opvolgers en aantal bedrijven. Het bestaande aantal bedrijven vermindert dan dus niet en de gemiddelde grootte evenmin. De generatiedruk is derhalve een theoretisch begrip, dat echter een goede indruk geeft.

De feitelijke afvloeiing - meestal in een percentage vermeld - geeft de verhouding aan tussen het aantal werkende boerenzoons van 15 jaar en ouder dat reeds een werkkring buiten de landbouw heeft aanvaard of zelfstandig een landbouwbedrijf beheert en het totale aantal zoons.

Het noodzakelijke afvloeiingspercentage geeft in % aan welk aantal zoons noodzakelijkerwijs zou moeten afvloeien wil er van een optimale verhouding tussen zoons en bedrijven sprake zijn, d.w.z. een generatiedruk van 1,00. In de beide gemeenten Nijkerk en Hoevelaken samen is de generatiedruk 1,18. Gemiddeld zijn er dus 18 van de 118 zoons teveel met het oog op de opvolgingskansen. Noodzakelijk moet dus van de niet-zelfstandig in de landbouw werkende zoons $18/118$ deel afvloeien; dit zijn bijna 40 zoons die nog een niet-agrarisch beroep zouden moeten kiezen. Betreft men degenen die moeten afvloeien op alle werkende zoons, dan dienen de reeds afgevloeiden, waaronder de zelfstandig in de landbouw werkenden zijn begrepen, noodzakelijkerwijs als afgevloeid te worden beschouwd en derhalve bij deze 40 zoons te worden geteld. Het noodzakelijke afvloeiingspercentage is hier 59% van het totale aantal werkende zoons.

Het spreekt vanzelf dat met deze drie begrippen het werkelijke afvloeiingsproces niet volledig is te analyseren. De afvloeiing verloopt vaak in drie stadia. Het begin is dat men naast het landbouwbedrijf een nevenberoep gaat uitoefenen, vervolgens wordt het landbouwbedrijf nevenberoep, terwijl dan tenslotte de volledige overgang naar het niet-agrarische beroep volgt. De verzamelde gegevens laten niet toe dat op dit proces dieper wordt ingegaan.

GENERATIEDRUK EN AFVLOEIING

Groepen A en B

	Generatie- drukcijfer	Afvloeiing van zoons in % van alle werkende zoons van 15 jaar en ouder	
		feitelijk	noodzakelijk
Grootteklasse			
1- 5 ha	0,68	65	59
5-10 ha	1,23	35	54
10-15 ha	1,75	13	60
15 ha en groter	2,00	14	67
Gehele gebied	1,18	52	59
Nijkerkerveen	0,70	75	64
Nijkerk	1,33	47	60
Hoewelaken	0,90	46	40

Bron: L.E.I.

Bij de cijfers per grootteklasse of per gebied dient men wel te bedenken dat de wijze van berekenen veronderstelt dat geen zoons van de ene groep in de andere overgaan of kunnen overgaan.

Voor de zes gemeenten uit het vorige onderzoek (zie het Noordwest-Veluwerapport) was het generatiedrukcijfer 1,34. Thans is dit voor Nijkerk-Hoewelaken 1,18, hetgeen een iets gunstiger situatie impliceert. Echter is in Nijkerk dit cijfer nog 1,33. In Nijkerkerveen en Hoewelaken ligt deze zaak veel gunstiger; daar is de feitelijke afvloeiing omvangrijker dan noodzakelijk is om het aantal bedrijven constant te houden. Er zij echter nog even op gewezen dat een aantal grote bedrijven in Nijkerkerveen niet is meegerekend; het generatiedrukcijfer zal dus hier een minimum weergeven. Dit houdt evenwel niet in dat hier een tekort aan toekomstige bedrijfs-
hoofden zou zijn, want Nijkerkerveen en Hoewelaken zijn geen geïsoleerde gebieden; ook zoons van elders moeten als gegadigden voor vrijkomende bedrijven in deze dorpen worden beschouwd. Toch zien wij juist de laatste jaren dat de kleinste bedrijven ten gevolge van het ontbreken van opvolgers worden opgeheven.

Voor het gehele gebied geldt, dat de feitelijke afvloeiing van ruim 50% van de werkende zoons op minstens 60% zou moeten worden gebracht, wil er althans sprake zijn van een generatiedruk van 1,00, hetgeen inhoudt dat er voor de bestaande bedrijven niet meer dan één opvolger is.

De moeilijke situatie op dit gebied wordt geaccentueerd door het percentage gehuwden van de in en buiten de landbouw werkende zoons (tabel 22).

Tabel 22

GEHUWDE ZOONS NAAR LEEFTIJD EN BEROEPSCGROEP

Groepen A en B

Leeftijd	Percentage gehuwde zoons, werkend	
	in de landbouw	buiten de landbouw
15 - 19 jaar	-	-
20 - 24 jaar	6	24
25 - 29 jaar	46	49
30 - 34 jaar	58	92
35 jaar en ouder	80	100
Alle leeftijden	31	52

Bron: L.E.I.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat de in de landbouw werkende zoons op latere leeftijd trouwen dan de andere zoons; dit is ongetwijfeld een gevolg van het feit dat zij geen bedrijf kunnen krijgen dat een basis oplevert.

Als eerste eis kan worden gesteld, dat de afvloeiing tijdig moet geschieden en vervolgens, dat deze gebaseerd moet zijn op een doelmatige scholing.

Een bepaalde omvang van de afvloeiing is op zichzelf genomen nog weinigzeggend, daar naast de kwantiteit vooral de kwaliteit van belang moet worden geacht.

Om te beginnen enkele cijfers (tabel 23) en conclusies over de beroepen der afgevloeiende zoons. Een nadere uitwerking wordt in bijlage 15 gegeven.

Tabel 23

BEROEPEN VAN DE BUITEN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS

Groepen A en B

Leeftijd	Aantal zoons van 15 jaar en ouder	Percentage zoons, werkend buiten de landbouw							
		to-taal	zelf-stan-dig	in loondienst					
				fabr.-arbei-der	bouwv.-arbei-der	am-bacht	han-del, ver-keer	kan-toor	overige beroepen
15-20 jaar	119	24	-	5	1	5	8	3	2
20-24 jaar	136	38	2	4	3	8	10	3	8
25-29 jaar	118	42	2	5	4	5	14	3	9
30-34 jaar	93	52	1	11	4	9	13	2	12
35 jaar en ouder	80	43	4	16	5	3	4	1	10
Gehele gebied	546	39	2	8	3	6	10	2	8
Nijkerkerveen	94	65	2	13	11	13	13	4	9
Nijkerk	399	34	2	7	1	4	10	2	8
Hoevelaken	53	34	-	-	6	13	6	2	7
Grootte ouder-lijk bedrijf:									
1- 5 ha	204	62	2	11	8	11	16	4	10
5-10 ha	194	34	2	8	1	3	10	2	8
10-15 ha	72	12	1	1	-	-	6	-	4
15 ha en groter	76	15	-	3	-	5	1	2	4

Bron: L.E.I.

Zoals reeds werd opgemerkt is de afvloeiing in Nijkerkerveen en bij de kleinere bedrijven het omvangrijkste geweest. Tevens blijkt duidelijk dat naarmate de zoons ouder zijn er meer buiten de landbouw werken; van een directe (primaire) afvloeiing is echter weinig te bespeuren.

In Nijkerkerveen hebben relatief veel zoons als ongeschoold fabrieks- of bouwvakarbeider de landbouw de rug toegekeerd, nl. respectievelijk 20 en 17% van de afgevloeiden. Voorts verkreeg 20% een werkkring bij een of ander ambacht en eveneens 20% in de sector van handel/verkeer.

Bijna 30% van de in Nijkerk afgevloeiden werken bij bedrijven (handel en verkeer) die voornamelijk in Nijkerk zijn gevestigd. Bovendien werd 21% fabrieksarbeider, terwijl 23% in de overige beroepssectoren werkt.

In Hoevelaken zijn de meeste zoons naar het ambachtelijk beroep gevloeid. De oudere zoons zijn naar verhouding meer fabrieks- en bouwvakarbeider geworden; de jongere zijn meer in een ambacht, handel of verkeer hun brood gaan verdienen.

Van de uit de landbouw vertrokken zoons kunnen - aan de hand van tabel 24 - de leeftijd van afvloeiing en de vooropleiding in beschouwing worden genomen.

Tabel 24

VOOROPLEIDING EN AFVLOEIINGSLEEFTIJD VAN DE ZOONS
Groepen A en B

Leeftijd	Percentage afgevloeide zoons								
	met eerste beroep		met zonder vooropleiding		afgevloeid op leeftijd van				
	in de landbouw	niet-agrarisch			15-19 jaar	20-24 jaar	25-29 jaar	30-34 jaar	≥ 35 jaar
Jonger dan 25 jaar	35	65	55	45	79	21	-	-	-
25 - 35 jaar	68	32	19	81	49	27	24	-	-
35 jaar en ouder	71	29	6	94	38	21	18	15	8

Bron: L.E.I.

In totaal heeft 45% van deze zoons direct een niet-agrarisch beroep gekozen. Degenen die zijn afgevloeid, na aanvankelijk in de landbouw te hebben gewerkt, zijn voor het merendeel uit de oudere leeftijdsklassen. Zoals uit de cijfers blijkt, hadden in het bijzonder de oudere zoons o.a. te kampen met een gemis aan vooropleiding. De zich vooral na 1950 uitbreidende niet-agrarische werkgelegenheid kwam hieraan tegemoet; zo is van de zoons van 35 jaar en ouder zonder vooropleiding nog ruim 25% na het jaar 1950 afgevloeid.

Over het geheel bezien zou aan de afvloeiing nog meer aandacht moeten worden besteed. Met name is de primaire afvloeiing (15-19 jaar)

nog te gering. Bij de enquête is daarom gevraagd naar de toekomstige beroepskeuze van de 10-14-jarige boerenzoons. Slechts een derde van hen kiest welbewust een niet-agrarisch beroep (voor de bedrijven van 1-5 ha is dit 48%); echter kiest 42% voorshands een agrarisch beroep, hetgeen dus in het licht van het voorgaande, nog weinig verbetering in de situatie brengt; de groep zonder vast omliggende toekomstplannen omvat 25% van de zoons. Wij dienen wel te bedenken dat het antwoord op de vraag naar de beroepskeuze van de jongere zoons in veel gevallen moeilijk te geven was. Er mag echter wel worden opgemerkt, dat ouders en zoons met betrekking tot bedrijfsopvolging en beroepskeuze nog slechts een gebrekkig inzicht in de situatie hebben.

§ 3. A r b e i d s v o o r z i e n i n g

Ten einde het totale arbeidsaanbod voor de groepen van bedrijven te kunnen vergelijken is de gebruikelijke omrekening in volwaardige arbeidskrachten toegepast; voor de daaraan ten grondslag liggende methode moge naar het Noordwest-Veluwerapport worden verwezen (bijlage V - 18). Het arbeidsaanbod is het totale aantal arbeidskrachten dat, omgerekend in volwaardige arbeidskrachten, op de bedrijven heeft gewerkt in 1956 (jaar van de enquête). Bij de bepaling van het aandeel van de diverse categorieën van arbeidskrachten in het totale aanbod is de omrekening tot volwaardige arbeidskrachten eveneens noodzakelijk. De dominerende betekenis van de gezinsarbeid op de bedrijven van Nijkerk-Hoevelaken komt uit het volgende overzicht (tabel 25) duidelijk naar voren. (Zie ook bijlage 16.)

Tabel 25

ARBEIDSAANBOD IN DE CATEGORIEËN

Groepen A en B

	Procentuele verdeling van het arbeidsaanbod over								
	bedrijfs- hoofden	echtge- noten	zoons	doch- ters	fami- lie	t o t a a l			manne- lijk perso- neel
						gezins- arbeid	man- nen	vrou- wen	
Grootteklasse									
1- 5 ha	71	9	15	1	2	98	81	19	2
5-10 ha	57	10	25	3	1	96	87	13	4
10-15 ha	44	7	32	5	4	92	87	13	8
15 ha en meer	36	6	29	5	6	82	89	11	18
Gehele gebied	55	9	24	3	2	93	88	12	7
Nijkerkerveen	72	11	15	1	1	100	84	16	-
Nijkerk	51	8	27	4	2	92	88	12	8
Hoevelaken	61	8	23	3	4	99	89	11	1

Bron: L.E.I.

Hoewel het aandeel van knechts en van arbeiders eerst bij bedrijven van 15 ha en groter van belang wordt, blijft toch het gezinsaandeel meer dan 80%. Hoe groter ook de bedrijven, hoe relatief geringer de vrouwenarbeid is. Tevens zien wij op de grotere bedrijven een groter aandeel van de door zoons verrichte arbeid; in de klasse van 20 ha en groter zijn zelfs meer meewerkende zoons dan bedrijfshoofden. De arbeid door mannelijk (vreemd) personeel bestaat voor 30% uit seizoenarbeid; 70% wordt door vaste arbeiders en knechten verricht. Laatstgenoemde categorie bestond in beide gemeenten tezamen uit 49 personen. Meer dan de helft van hen werkt op bedrijven van 15 ha en groter. De op de geënquêteerde bedrijven tewerkgestelde losse arbeiders (26 in getal) zijn voor het overgrote deel (70%) minder dan tien weken op één bedrijf geweest, waaruit het seizoenkarakter van deze "losse arbeid" blijkt.

In het voorgaande werd de samenstelling van het arbeidsaanbod onder ogen gezien. Thans nog enige opmerkingen over het totale aanbod op de bedrijven in verband met de bedrijfsgrootte; de cijfers van tabel 26 dienen daarbij als uitgangspunt.

Tabel 26

ARBEIDSBEZETTING EN BEDRIJFSGROOTTE

Groepen A en B

	Gemiddelde bedrijfs- grootte in ha	Arbeidsaanbod in v.a.k.		Oppervlakte cultuurgrond per v.a.k. in ha
		per bedrijf	per 100 ha cultuurgrond	
Grootteklasse				
1- 5 ha	3,0	1,1	36	2,7
5-10 ha	7,2	1,5	20	5,0
10-15 ha	12,0	1,9	16	6,4
15 ha en groter	20,8	2,2	10	10,4
Gehele gebied	7,9	1,5	19	5,4
Nijkerkerveen	3,6	1,2	33	3,1
Overig				
Nijkerk	9,0	1,5	17	5,8
Hoewelaken	6,5	1,3	21	4,8

Bron: L.E.I.

Naarmate de bedrijven groter zijn, zijn uiteraard meer arbeidskrachten per bedrijf nodig; dit loopt op van ruim 1 tot ruim 2 volwaardige arbeidskrachten per bedrijf. Wij zien echter ook dat het arbeidsaanbod per 100 ha cultuurgrond op de kleinste bedrijven het grootste is. De grotere bedrijven zijn meer gemechaniseerd (arbeid vervangen door kapitaal); de kleinste bedrijven hebben een, wat men noemt, intensievere bedrijfsvoering. Toch zullen wij in hoofdstuk VIII zien dat er nog een wanverhouding bestaat tussen arbeidsbehoefte en

arbeidsaanbod op de kleinere bedrijven. De "ondeelbaarheid" van de arbeid speelt hier een rol, omdat op een klein bedrijf minimaal één volwaardige arbeidskracht aanwezig is.

Aan onze beschouwing kan worden toegevoegd, dat de totale arbeidsbezetting voor de zes gemeenten die in 1951 onderzocht werden 26 volwaardige arbeidskrachten per 100 ha cultuurgrond bedroeg, terwijl dit voor Nijkerk-Hoevelaken 19 bedraagt. Dit kan gevoeglijk mede als resultaat van de toegenomen afvloeiing van arbeidskrachten worden beschouwd.

§ 4. O p v o l g i n g s g e w o o n t e n

In deze beschouwing wordt eerst nagegaan hoe de huidige generatie boeren aan bedrijven is gekomen. Om te beginnen: slechts 6% van de mannelijke bedrijfshoofden heeft zelf een bedrijf gesticht, namelijk 1% door ontginning en 5% door samenvoeging van aangekochte en/of gepachte losse percelen tot één bedrijf. Hetgeen reeds bij het boerenzoonsprobleem werd opgemerkt blijkt ook hier: de mogelijkheid van ontginning biedt geen reële oplossing voor de wachtende boerenzoons, omdat op deze wijze het aantal bedrijven niet kan worden vermeerderd.

In de overgrote meerderheid van de gevallen is dus een bestaand bedrijf overgenomen, terwijl 79% van alle landbouwers een bestaand bedrijf ongedeeld kon overnemen. In Nijkerkerveen had deze ongedeelde bedrijfsovername nog sterker plaats, namelijk 88%; dit houdt verband met het feit, dat daar relatief meer eigendomsbedrijven zijn en de bedrijven reeds zeer klein waren.

Bij de resterende boeren (15%) is sprake geweest van gedeeltelijke bedrijfsovername, waarvan 6% bij splitsing is betrokken geweest. Tevens blijkt, dat van de jaren dertig af praktisch geen splitsing tot stand is gekomen. Daar tevens bij navraag bleek, dat slechts 1% van de bedrijfshoofden met splitsingsplannen rondloopt, is het wel duidelijk, dat ook op deze wijze geen afdoende oplossing voor de aspirant-bedrijfshoofden kan worden gevonden, nog daargelaten of dit uit sociaal of uit economisch oogpunt gewenst zou zijn.

Bij de overname van bedrijven is het interessant na te gaan in hoeverre overname van familieleden voorkomt. Het is nu gebleken dat de helft van de bedrijven van de ouders wordt overgenomen, 18% van schoonouders en andere familieleden en 32% van vreemden. In Hoevelaken is zelfs 36% van de bedrijven afkomstig van vreemden. Het familiebedrijf overheerst niettemin sterk in de ondergezochte gemeenten. Zie voor gedetailleerde gegevens bijlage 18.

Tijdens het onderzoek is gevraagd of reeds iets bekend was omtrent de bedrijfsopvolging in de toekomst. Het resultaat daarvan is neergelegd in tabel 27.

Tabel 27

REGELING TOEKOMSTIGE BEDRIJFSOPVOLGING

Groepen A en B

Leeftijd van de bedrijfshoofden	Aantal bedrijfs- hoofden	Percentage bedrijfshoofden				waarvan de opvolger onbekend is
		met	zonder	met	zonder	
		kinderen		opvolger		
Jonger dan 45 jaar	154	81	19	19	2	79
45-60 jaar	194	81	19	47	10	43
Ouder dan 60 jaar	130	92	8	61	7	32
Alle leeftijden	478	84	16	42	7	51

Bron: L.E.I.

De oudere bedrijfshoofden (die oudere kinderen hebben) kunnen uiteraard duidelijker hun gedachten over de bedrijfsopvolging formuleren dan de jongere. Het aantal bedrijven zonder opvolger is echter gering. In de meeste gevallen zal één van de zoons opvolgen, al is nog niet bekend welke van de zoons als er meer dan één in de landbouw wordt opgeleid.

Het is - gezien de voorgaande cijfers - wel aannemelijk dat ongeveer 80% van de bedrijven later door (schoon)zoons zal worden overgenomen. Daar dit in het verleden voor ruim 60% gebeurde is het wel duidelijk, dat in de toekomst het karakter van het familiebedrijf nog sterker zal worden geaccentueerd.

Het is voorts van belang te weten op welke leeftijd de huidige bedrijfshoofden van hun bedrijf afstand willen doen. Helaas kan daarover in dit rapport geen geheel betrouwbare en afgeronde conclusie worden gegeven aangezien slechts 24% van de boeren zich op duidelijke wijze over dit toekomstaspect kon of wilde uitlaten. Het merendeel (65%) heeft zich niet aan een bepaalde uitspraak gewaagd, terwijl 11% hun aftreden als bedrijfshoofd van de omstandigheden wil laten afhangen.

Het is evenwel niet overbodig de ruim 100 positieve antwoorden te rubriceren in tabel 28).

ABDICATIELEEF TIJD

Groepen A en B

	Aantal mannelijke bedrijfs- hoofden	Percentage mannelijke bedrijfshoofden dat het bedrijf wil afstaan op een leeftijd van			
		jonger dan 60 jaar	om- streeks 60 jaar	om- streeks 65 jaar	ouder dan 65 jaar
Grootteklasse					
1- 7 ha	61	5	20	65	10
7-15 ha	34	-	29	53	18
15 ha en groter	12	-	16	42	42
Gehele gebied	107	3	22	59	16
Leeftijd jonger dan 45 jaar	26	8	31	57	4
45-59 jaar	57	2	26	67	5
60 jaar en ouder	24	-	4	42	54

Bron: L.E.I.

Onder het nodige voorbehoud vanwege het geringe aantal antwoorden kan worden bepaald, dat de abdicatieleeftijd schommelt rondom de 65 jaar. Op de grotere bedrijven wordt meer gedacht aan een iets oudere leeftijd. De oudere boeren, die ook meer op de grotere bedrijven zitten, denken er anders over dan de jongere: de boeren die reeds 60 jaar of ouder zijn willen in het algemeen ook nog na hun 65ste jaar de leiding van het bedrijf behouden.

Uit de historische ontwikkeling van de bedrijfsgrootte kunnen interessante conclusies worden getrokken die van belang zijn voor de te verwachten bedrijfsgroottestructuur in de toekomst. Het blijkt (uit bijlage 19) dat de helft van de bedrijven sedert het huidige bedrijfshoofd het bedrijf in gebruik heeft, niet in oppervlakte is veranderd. 39% van de bedrijven is groter geworden en 11% is verkleind (tabel 29 geeft een samenvatting). Er is een duidelijke samenhang met de duur van het bedrijfsleiderschap: naarmate men langer op een bedrijf werkt is de gelegenheid het bedrijf te vergroten groter geweest. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de omvangrijke pacht van los land; het bij de boeren in gebruik zijnde losse land kan in de meeste gevallen niet door de opvolgers worden overgenomen. Voor de toekomstige bedrijfsovername is deze zaak dan ook van groot belang: veelal zullen de zoons kleiner moeten beginnen en kunnen in de loop van de tijd de hand leggen op meer grond. Ter illustratie dient vermeld, dat 68% van de bedrijfsvergrotingen door bijpachten van grond werd mogelijk gemaakt; daarnaast had 20% door aankoop van grond plaats (bijlage 20).

VERANDERING IN DE BEDRIJFSGROOTTE

Groepen A en B

Aantal jaren op huidig bedrijf	Percentage mannelijke bedrijfshoofden, waar- van bedrijf sinds aanvaarding uiteindelijk		
	kleiner werd	gelijk bleef	groter werd
0-10 jaar	6	73	21
10-20 jaar	11	50	46
20 jaar en langer	16	33	56
Alle bedrijven	11	50	39

Bron: L.E.I.

Samenvattend kunnen wij vaststellen dat naar alle waarschijnlijkheid de bedrijfsopvolging nog meer dan voorheen van vader op (schoon)zoon zal geschieden. In het verleden kon men vaak door bijpachten van los land de beschikbare oppervlakte aan de uitbreiding van de arbeidsbehoefte voor het gezin aanpassen. Vermoedelijk zal dit in de toekomst niet meer zo gemakkelijk gaan. Het vraagstuk van de bedrijfsopvolging wordt hierdoor nog moeilijker, te meer daar vele oudere boeren hun bedrijf nog zo lang mogelijk zelf willen blijven beheren.

§ 5. Prognose van de agrarische beroepsbevolking

In het algemeen kan men stellen dat een enigszins verantwoorde prognose slechts betrekking kan hebben op min of meer homogene niet te kleine geografische eenheden. De twee gemeenten uit dit onderzoek voldoen helaas in het geheel niet aan deze eisen. In Nijkerk zien wij een industriële bedrijvigheid zich ontwikkelen, zodat de homogeniteit in dit opzicht niet aanwezig is. De twee gemeenten, die slechts van beperkte omvang zijn, zijn voorts in genen dele "geïsoleerd": het nabijliggende Amersfoort oefent in verschillende opzichten invloed uit op de ontwikkeling in de beide gemeenten. Anderzijds zijn beide gemeenten opgenomen in het geheel van activiteiten van de Stichting tot Ontwikkeling van de Noordwest-Veluwe, zodat ook naar die kant een beïnvloeding mogelijk is.

Wij menen dus dat een prognose uitermate onzeker wordt wanneer deze berekening slechts op de twee gemeenten moet worden betrokken. In elk geval zal men bij de hantering van de cijfers grote voorzichtigheid in acht moeten nemen.

Er is voorts een onderscheid te maken tussen een passieve prognose en een actieve of creatieve prognose. De eerstbedoelde gaat ervan uit dat een in het verre of nabije verleden geconstateerde ontwikkeling zich in hetzelfde tempo en volgens dezelfde lijnen ook

in de toekomst zal voortzetten. Bij een actieve of creatieve prognose worden, uitgaande van de bestaande situatie, verschillende taakstellende veronderstellingen ingevoerd op grond waarvan de toekomstige situatie wordt berekend. Wij menen, dat alleen een z.g. actieve prognose zinvol is, daar juist in deze streek tal van maatregelen getroffen zullen worden die het uitermate onwaarschijnlijk maken dat de "natuurlijke" ontwikkeling uit het verleden zich zal voortzetten.

In tabel 30 zijn cijfers opgenomen over het aantal werkers in de landbouw afkomstig van het C.B.S. Beide gemeenten zijn in deze en de navolgende tabellen samengeteld om grotere getallen te verkrijgen.

Tabel 30

WERKERS IN DE LANDBOUW

Categorie	Aantal in	
	1947	1956
Bedrijfshoofden	816	794
Vaste meewerkende gezinsleden	.	315
Meewerkende zoons	395	.
Arbeiders en employé's 1)	436	.
Vaste arbeidskrachten	.	84

1) In 1947 incl. de arbeiders in ontginningen, enz.

Bron: C.B.S.-volks- en beroepstelling 1947 en landbouwtelling december 1956.

Deze cijfers, hoewel moeilijk vergelijkbaar, wettigen de conclusie dat er de laatste tien jaren een vrij sterke daling van het aantal arbeidskrachten, niet behorend tot het gezin, is opgetreden. Deze cijfers zullen slechts kunnen dienen als achtergrond voor de taakstellende prognoseberekening, die thans moet worden uitgevoerd. In navolging van "De Landarbeiders in Nederland, deel 2" wordt in tabel 31 een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de bedrijfs-groottestructuur in de beide gemeenten tezamen. De eerste prognose gaat ervan uit dat de afnemings van het aantal kleine bedrijven zich versterkt zal voortzetten, de tweede baseert zich op een zeer sterke vermindering van het aantal kleine bedrijven en voorts op een sterkere verschuiving naar de grootteklasse van 10-20 ha. Als prognosedatum is 1970 gekozen.

Tabel 31

BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR IN NIJKERK EN HOEVELAKEN

Grootte- klasse	Aantal bedrijven met hoofdberoep landbouwer			
	volgens tellingen in		volgens prognose	
	1947	1955	1970 I	1970 II
1- 5 ha	376	331	150	50
5-10 ha	200	237	300	250
10-20 ha	135	114	125	150
20 ha en groter	34	29	25	30
Alle grootte- klassen	745	711	600	480

De tweede prognose heeft dus een sterk taakstellend element: een vergroting van de bedrijven en een vermindering van het totale aantal bedrijven. De gemiddelde bedrijfsgrootte in 1955 was (van de bedrijven met hoofdberoep landbouwer) $\pm 7,5$ ha; volgens de prognose 1970 I zou deze $\pm 8,8$ ha en volgens 1970 II $10,7$ ha bedragen. Zoals uitvoerig gemotiveerd is in de aangehaalde L.E.I.-publicatie over de landarbeiders op de zand- en rivierkleigronden, bestaat er een sterke onderlinge beïnvloeding van arbeidsaanbod en arbeidsbehoefte. Niet alleen de bedrijfsgrootte, ook de mechanisatie, de rationalisatie, wijzigingen in het produktieplan en de ruilverkavelingen spelen een belangrijke rol bij de werkgelegenheidsprognose. Er is voorts nog de mogelijkheid van een verkorting van de werkweek, ook in de landbouw.

De vraag naar vreemde arbeidskrachten is, met name in de streek waar het gemengde of het veehouderijbedrijf overheerst zeer sterk afhankelijk van het aantal meewerkende gezinsleden. Als taakstellende norm willen wij thans bepalen, dat het aantal meewerkende zoons in overeenstemming is met de opvolgingskansen. Volgens berekening van het L.E.I. dient het aantal meewerkende zoons dan 40% van het aantal bedrijfshoofden te bedragen. Wanneer het aantal meewerkende zoons is afgestemd op de opvolgingskansen kan aan de hand van de normen, weergegeven in het meergenoemde L.E.I.-onderzoek (blz.101), worden bepaald, welke aantallen vreemde (dus niet tot het gezin behorende) arbeidskrachten bij de vermoedelijk vastgestelde aantallen bedrijven in 1970 volgens de prognoses 1970 I en 1970 II dienen te worden aangenomen. Hierbij wordt verondersteld dat op bedrijven kleiner dan 10 ha geen vreemde arbeidskrachten meer werkzaam zullen zijn en dat op 40% van de bedrijven van 10-20 ha, waar verscheidene meewerkende zoons zullen worden aangetroffen, één vollejaars arbeidskracht extra nodig is. Op 40% van de bedrijven boven 20 ha zal 1 vreemde arbeidskracht en op de resterende 60% zullen 2 vreemde arbeidskrachten nodig zijn. In tabel 32 is nu samengevat hoeveel werkers er in 1970 in de landbouw verwacht kunnen worden; uitgangspunt 1970 I veronderstelt dus een enigszins versnelde voortzetting van de bedrijfsgrooteontwikkeling, uitgangspunt 1970 II veronderstelt een rigoureuze verandering o.m. ten gevolge van bepaalde invloeden van buiten (b.v. industrialisatie, streekverbetering, ruilverkaveling).

Tabel 32

TOEKOMSTIG AANTAL WERKERS IN DE LANDBOUW

Grootte- klasse	Prognose 1970 I			Prognose 1970 II		
	aantal bedrijfs- hoofden	aantal meewer- kende zoons	aantal vreemde arbeids- krachten	aantal bedrijfs- hoofden	aantal meewer- kende zoons	aantal vreemde arbeids- krachten
1- 5 ha	150	.	-	50	.	-
5-10 ha	300	.	-	250	.	-
10-20 ha	125	.	50	150	.	60
20 ha en groter	25	.	40	30	.	48
Alle grootte- klassen	600	240	90	480	192	108

Met nadruk moet er nog op worden gewezen, dat het opgegeven aantal vreemde arbeidskrachten met een ruime marge naar boven en beneden moet worden geïnterpreteerd. Wanneer het aantal werknemers, dat slechts een gedeelte van het jaar in de landbouw werkt van grote betekenis zou blijven, komen de gegeven cijfers over de aantallen vollejaarswerkers uiteraard in een ander licht te staan. Het is echter niet mogelijk hierover een voorspelling te doen. Tenslotte zij er nog op gewezen, dat de grondgebruikers die hun hoofdberoep reeds nu buiten de landbouw hebben, bij deze beschouwingen niet zijn opgenomen. Een verantwoorde prognose van de aantalsontwikkeling van deze groepen is voorshands niet te geven, daar deze in sterke mate wordt beïnvloed door de ontwikkeling van de niet-agrarische werkgelegenheid in Nijkerk en Amersfoort. Voor de ontwikkeling van de woongelegenheid in Nijkerkerveen (eventueel uitbreidingsplan) is een inzicht in deze aantalsontwikkeling echter vereist.

HOOFDSTUK VII

ONDERWIJS, VOORLICHTING EN ORGANISATIELEVEN

Daar het belang van doelmatig onderwijs voor de landbouwers en hun zoons nergens in twijfel wordt getrokken, kan meteen worden overgegaan tot beantwoording van de vraag, in hoeverre Nijkerk-Hoevelaken kwantitatief en kwalitatief in dit opzicht is meegegaan met de tijd (tabel 33).

Tabel 33

ONDERWIJS VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN EN IN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS
Groepen A en B

	Percentage mannelijke bedrijfshoofden			Percentage in de landbouw werkende zoons		
	met land- bouw- onderw.	met overig onderw.	zonder voort- gezet onderw.	met land- bouw- onderw.	met overig onderw.	zonder voort- gezet onderw.
Grootteklasse:						
1 - 5 ha	22	-	78	35	1	64
5 -10 ha	44	1	55	57	1	42
10-15 ha	48	-	52	78	-	22
15 ha en groter	55	2	43	80	-	20
Gehele gebied	38	0	62	61	1	38
Nijkerkerveen	15	1	84	43	4	53
Nijkerk	44	0	56	66	0	34
Hoevelaken	31	-	69	40	-	60

Bron: L.E.I.

Van de bedrijfshoofden heeft 38% landbouwonderwijs gevolgd, van de zoons 61%. Deze percentages liggen belangrijk boven die welke in 1951 in de andere zes gemeenten van de Noordwest-Veluwe werden gevonden. Het agrarische onderwijs der boeren blijkt voor 9% uit dagonderwijs te bestaan; bij de zoons is dit 52%. Zie tevens bijlage 21.

Daar na verloop van tijd de zoons het bedrijfshoofd zullen opvolgen zal in de naaste toekomst het percentage bedrijfshoofden met landbouwonderwijs verder toenemen. In het algemeen zien wij uiteraard ook, dat hoe ouder de boer is, hoe minder onderwijs, hoe minder ook agrarisch dagonderwijs gevolgd is. De boeren op de grotere bedrijven hebben meer onderwijs gevolgd (tabel 30). Dit geldt eveneens voor de in de landbouw werkende zoons. In totaal heeft 39% der zoons geen enkele vorm van landbouwwakopleiding gevolgd (bijlage 22).

Nu behoeven niet al deze zoons een landbouwopleiding te ontvangen, daar reeds eerder werd geconstateerd, dat nog een deel van deze categorie zal moeten afvloeien. Uit het feit, dat slechts 1% niet-agrarisch onderwijs volgde is echter af te leiden dat nog veel te weinig bewust aandacht aan de afvloeiing wordt geschonken. Dit gemis aan vakopleiding zien wij ook zeer duidelijk bij de reeds afgevloede zoons. Behalve tabel 34 geeft bijlage 23 een gedetailleerd overzicht.

Tabel 34

ONDERWIJS DER BUITEN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS

Groepen A en B

	Percentage van de afgevloede zoons				
	met landbouwonderwijs	met niet-agrarisch onderwijs	dagonderwijs		zonder voortgezet onderw.
			totaal	technisch	
Grootteklasse:					
1 - 5 ha	8	27	12	7	65
5 -10 ha	19	40	7	11	41
10-15 ha	33	22	-	-	45
15 ha en groter	45	55	18	28	-
Gehele gebied	14	32	10	9	55
Nijkerkerveen	3	34	17	9	63
Nijkerk	21	29	6	8	50
Hoewelaken	10	45	20	10	45

Bron: L.E.I.

55% van de afgevloede zoons heeft geen voortgezet onderwijs gehad, hetgeen dus ongunstig afsteekt ten opzichte van de op landbouwbedrijven werkende zoons. Uit de cijfers blijkt tevens, dat veel zoons zich hebben voorbereid voor een agrarische werkkring, doch tenslotte kwamen zij in een andere sector van het bedrijfsleven terecht. Hoewel het gevolgde landbouwonderwijs de zoons een zekere mate van ontwikkeling heeft gegeven, moet toch worden vastgesteld dat deze opleiding uiteindelijk niet doelmatig is geweest. In Nijkerk blijkt deze doelgerichtheid het minste aanwezig te zijn, terwijl de zoons uit Hoewelaken relatief meer beslagen ten ijs kwamen. Dit laatste is weinig sprekend, daar dit slechts in totaal een twintigtal zoons betreft.

Behalve een goede opleiding, kan ook deelnemen aan het agrarische organisatieleven ertoe bijdragen dat de boer de hoge eisen, die tegenwoordig aan het bedrijfsleiderschap worden gesteld, kan

vervullen. Dat het deelnemen aan het organisatieleven enige correlatie vertoont met de veelvuldigheid van gevolgd landbouwonderwijs blijkt uit tabel 35.

Tabel 35

ONDERWIJS EN ORGANISATIE DER BEDRIJFSHOOFDEN

Groepen A en B

	Percentage van de bedrijfshoofden								
	met landbouwonderw.	aangesloten bij een					boerenleenbank	coöperatie	zonder vakblad en ongeorganiseerd
		standsorganisatie							
	toetaal	C.B. T.B.	C.M. v.L.	A.B. T.B.					
Grootteklasse:									
1 - 7 ha	27	47	29	15	3	45	19	33	
7 -15 ha	46	79	41	21	17	59	34	8	
15 ha en groter	55	78	49	20	9	64	44	5	
Gehele gebied	38	61	35	18	8	52	27	21	
Nijkerkerveen	15	25	13	12	-	32	4	48	
Nijkerk	44	68	42	16	10	55	31	16	
Hoevelaken	31	65	21	33	11	55	27	23	

Bron: L.E.I.

Uit deze tabel blijkt dat de grotere boeren (die meer landbouwonderwijs hebben genoten) ook in sterkere mate georganiseerd zijn.

Van de bij standsorganisaties aangeslotenen is 57% lid van de plaatselijke afdeling van de C.B.T.B. en 30% van de Geldersche Maatschappij van Landbouw. 61% van alle boeren is aangesloten bij een van de centrale landbouworganisaties; in Nijkerkerveen is dit slechts 25%.

Behalve de organisatiebladen leveren tevens de landelijke algemene vakbladen een belangrijke bijdrage inzake de deskundige voorlichting. In totaal is 79% van de boeren geabonneerd op een dergelijk blad. Een op de vijf boeren is derhalve geheel verstoken van voorlichting door middel van een organisatie- of algemeen landbouwblad. In Nijkerkerveen geldt dit zelfs voor 48% van de boeren. In dit dorp is ook de belangstelling voor boerenleenbank en voor coöperatieve aan- en verkoopvereniging zeer gering.

Nijkerkerveen is een gebied, waar weinig belangstelling bestaat voor de erkende organisaties, die juist hier van groot nut konden zijn.

Merkwaardig is dat in Nijkerkerveen door de boeren relatief de meeste dagbladen worden gelezen.

In 89% van de gevallen is er een boekhouding aanwezig; op ruim 25% van de bedrijven van 1-5 ha ontbreekt deze. Vooral op de grootste bedrijven nemen de particuliere boekhoudbureaus een overwegende plaats in, terwijl op de kleine bedrijven vaak een gezinslid de boeken bijhoudt.

Meer gedetailleerde gegevens over het besprokene in deze paragraaf zijn opgenomen in bijlage 24.

HOOFDSTUK VIII

ARBEIDSBEHOEFTE, ARBEIDSAANBOD EN ARBEIDSEFFECT

In § 5 van hoofdstuk V is bij de behandeling van het intensiteitsniveau de verdeling van de arbeidsbehoefte over de diverse bedrijfsonderdelen reeds onder ogen gezien. De totale arbeidsbehoefte per ha cultuurgrond blijkt in Nijkerk het laagste te zijn, namelijk ongeveer 600 standaarduren per ha, terwijl deze in Nijkerkerveen en in Hoewelaken ruim 720 bedraagt. Hier speelt het kleine bedrijf een belangrijke rol; dit heeft gemiddeld een grotere behoefte per ha dan de grotere bedrijven: de grootste bedrijven hebben een behoefte van bijna 500 standaarduren per ha, de kleinste meer dan 1000 per ha. Vooral de zwaardere veebezetting van de kleine bedrijven is daarvan de oorzaak. Voor deze gegevens zij verwezen naar bijlage 14.

In § 3 van hoofdstuk VI is de arbeidsvoorziening (of het arbeidsaanbod geanalyseerd. Daar werd in de eerste plaats de samenstelling van dit aanbod bezien; tevens werd de gehele omvang daarvan geconfronteerd met de bedrijfsgrootte en de oppervlakte cultuurgrond.

De voornaamste gegevens betreffende behoefte, aanbod en effect staan vermeld in tabel 36.

Tabel 36

ARBEIDSBEHOEFTE, ARBEIDSAANBOD EN ARBEIDSEFFECT

Groepen A en B

	Arbeidsbehoefte in standaarduren per		Arbeidsaanbod in v.a.k. per		Arbeidseffect in standaarduren per v.a.k.
	bedrijf	ha cult.-grond	bedrijf	100 ha cult.-grond	
Grootteklasse:					
1 - 5 ha	2560	860	1,1	36	2348
5 -10 ha	4700	650	1,5	20	3222
10 -15 ha	6860	570	1,9	16	3655
15 ha en groter	10720	515	2,2	10	4960
Gehele gebied	4895	622	1,5	19	3357
Nijkerkerveen	2690	743	1,2	33	2275
Nijkerk	5380	599	1,5	17	3500
Hoewelaken	4685	723	1,3	21	3490

Bron: L.E.I.

Zowel de arbeidsbehoefte als het aanbod per bedrijf zijn vanzelfsprekend groter naarmate de bedrijven groter zijn. Worden behoefte en aanbod per ha cultuurgrond berekend dan blijken deze grootheden voor de grotere bedrijven geringer te zijn dan voor de kleinere (het bedrijfsplan op de kleine bedrijven is intensiever dan op de grotere). De daling van de behoefte is echter minder sterk dan van het aanbod, hetgeen tot uitdrukking komt in een veel hoger arbeidseffect op de grootste bedrijven. Nijkerkerveen heeft dus door het veel grotere aantal kleine bedrijven het laagste arbeidseffect. In de overige delen van de twee gemeenten ligt het arbeidseffect aanmerkelijk hoger.

Het arbeidseffect geeft aan hoeveel produktieëenheden (gewassen en dieren zijn met behulp van standaarduren op één noemer gebracht) door één man bediend worden. Wanneer het arbeidseffect laag ligt (zoals met name in Nijkerkerveen het geval is) dan wil dat zeggen dat een arbeidskracht in vergelijking met goed gelocide bedrijven (waaraan immers de standaarduren ontleend zijn) een gering aantal produktieëenheden bedient, of wel een lage arbeidsproduktiviteit heeft.

Het arbeidseffect voor Nijkerk en Hoevelaken gezamenlijk ligt belangrijk hoger dan voor de zes gemeenten op de Noordwest-Veluwe die in 1951 onderzocht zijn (het rapport vermeldt een gemiddeld arbeidseffect van 2380 standaarduren per volwaardige arbeidskracht). De arbeidsbehoefte per ha blijkt bij beide onderzoeken op gelijk niveau te liggen, doch het arbeidsaanbod per ha ligt in Nijkerk-Hoevelaken belangrijk lager. Vooral de geringere arbeidsbezetting dient dus als oorzaak van het hogere arbeidseffect te worden beschouwd. Gevoeglijk kan worden aangenomen dat sedert het vorige onderzoek het aantal werkers in de landbouw is teruggelopen. Deze ontwikkeling is in verscheidene plattelandstreken te constateren, in het bijzonder daar waar de niet-agrarische werkgelegenheid, met name in de industrie, zich uitbreidde. In verschillende plaatsen van het noordwestelijk Veluwegebied was dit laatste het geval, o.a. in Nijkerk.

De afvloeiing naar niet-agrarische werkgelegenheid die noodzakelijk is voor het bereiken van een aangepaste arbeidsbezetting in de landbouw (zie ook § 4 van hoofdstuk VI over de generatiedruk) en voor het verhogen van de arbeidsproduktiviteit kan alleen goed verlopen als er veel aandacht aan opleiding voor niet-agrarische beroepen wordt geschonken. Er worden immers voor geschoolden betere kansen geboden dan voor ongeschoolden. Het vraagstuk van de beroepskeuzevoorlichting dat hier ligt speelt ook in dit gebied een grote rol.

Het probleem van de lage arbeidsproduktiviteit is in Nijkerkerveen het moeilijkste. Een noodzakelijke verhoging van het arbeidseffect op de kleine bedrijven kan hier slechts worden bereikt door vergroting van de bedrijfsoppervlakte of door intensivering van het bedrijfsplan. Beide middelen vragen ingrijpende maatregelen, waarbij nog kan worden opgemerkt dat het bedrijfsplan reeds zeer intensief is. Een verlaging van het arbeidsaanbod op de bedrijven, die eveneens een verhoging van het arbeidseffect tot gevolg zou hebben, is niet zonder meer mogelijk omdat het arbeidsaanbod per bedrijf niet beneden één, de bedrijfsleider, kan dalen. In de klasse van 1-5 ha bedraagt het arbeidsaanbod reeds 1,1 volwaardige arbeidskracht per bedrijf.

LIJST VAN BIJLAGEN

- Bijlage 1 Ontwikkeling van aantal bedrijven en oppervlakte cultuur-
grond.
- " 2 Ontwikkeling van het grondgebruik.
- " 3 Ontwikkeling van de veestapel.
- " 4 Overzicht percentages van de enquête.
- " 5 Overzicht van de voorkomende hoofd- en nevenberoepen.
- " 6 Verkaveling.
- " 7 Verhouding pacht en eigendom.
- " 8 Veebezetting.
- " 9 Grondgebruik en bouwplan.
- " 10 Gebruik van het grasland.
- " 11 Beweidingsstechniek.
- " 12 Nutsvoorzieningen.
- " 13 Burenhulp en loonwerkers.
- " 14 Arbeidsbehoefte, -aanbod en -effect.
- " 15 Afvloeiing van de boerenzoons.
- " 16 Arbeidsaanbod.
- " 17 De leeftijdsopbouw van de mannelijke bedrijfshoofden.
- " 18 De bedrijfsopvolging van de mannelijke bedrijfshoofden.
- " 19 Bedrijfsvergrotingen en -verkleiningen.
- " 20 Oorzaken van wijzigingen in de bedrijfsgrootte.
- " 21 Het onderwijs van de mannelijke bedrijfshoofden.
- " 22 Het onderwijs van de in de landbouw werkende zoons
van 15 jaar en ouder.
- " 23 Het onderwijs van buiten de landbouw werkende zoons van
15 jaar en ouder.
- " 24 Organisatiewezenen, landbouw- en dagbladen.

ONTWIKKELING VAN AANTAL BEDRIJVEN EN OPPERVLAKTE CULTUURGROND

Gebied	Jaar	Percentage bedrijven in de grootteklasse				Aantal bedrijven	Indexcijfer van het aantal bedrijven	Indexcijfers ¹⁾ per grootteklasse				Indexcijfer van de cultuurgrond 1)	Gemiddelde bedrijfs-grootte in ha
		1-5 ha		10-20 ha en groter				1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20 ha en groter		
		ha	10-20 ha en groter	ha	ha			ha	ha	ha			
Nijkerk	1910	61	18	13	570	100	100	100	100	100	100	6,7	
	1930	54	21	18	611	107	131	141	87	112	112	7,0	
	1950	54	26	15	707	124	186	138	74	121	121	6,6	
	1955	52	29	15	703	123	201	141	62	121	121	6,6	
Hoevelaken	1910	75	12	10	113	100	100	100	100	100	100	4,9	
	1930	69	17	13	125	111	169	145	25	101	101	4,5	
	1950	60	29	10	134	119	300	118	50	94	94	5,2	
	1955	59	34	7	134	119	346	91	-	93	93	4,8	
Nijkerk en Hoevelaken	1910	63	17	13	683	100	100	100	100	100	100	6,4	
	1930	57	21	16	736	108	135	141	82	97	97	6,6	
	1950	55	27	14	841	123	199	136	73	107	107	6,4	
	1955	53	29	14	837	123	218	134	57	103	103	6,3	
Noordwest-Veluwe 2)	1910	70	16	10	3469	100	100	100	100	100	100	5,2	
	1930	63	23	12	3960	114	160	131	71	103	103	5,3	
	1950	59	28	11	4460	129	223	140	69	108	108	5,6	
	1955	56	31	11	4377	126	243	142	60	100	100	5,8	
Alle zandgronden	1910	58	24	13	104284	100	100	100	100	100	100	6,5	
	1930	49	29	17	118145	113	139	146	116	95	95	7,1	
	1950	41	33	20	122839	118	165	178	134	83	83	8,0	
	1955	39	34	21	119725	115	168	183	131	76	76	8,2	

1) 1910 = 100

2) Bestaande uit de gemeenten: Hattum, Oldebroek, Elburg, Doornspijk, Harderwijk, Ermelo, Putten, Nijkerk en Hoevelaken.

Bron: C.B.S.

ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK

	Percentage v/d cultuur- grond in gebruik voor				Percentage van het bouwland beteeld met						
	bouw- land	gras- land	tuin- land	in to- taal	granen	in to- taal	aardap- pelen	voeder- bieten	overige gewassen		
										knol- en wortelgewassen	
Nijkerk	1910	27	72	1	46	32	10	43	39	2	11
	1930	18	80	2	48	24	24	49	33	10	3
	1950	14	85	1	67	28	28	31	16	15	2
	1955	14	86	0	70	32	24	29	14	15	1
Hoevelaken	1910	36	44	0	71	44	22	26	26	-	3
	1930	34	66	0	55	31	24	45	27	6	-
	1950	13	87	0	55	19	26	43	19	24	2
	1955	12	88	-	53	23	22	46	18	30	1
Nijkerk en Hoevelaken	1910	27	72	1	49	34	12	41	38	2	10
	1930	20	78	2	49	25	24	48	32	9	3
	1950	14	86	0	66	27	28	32	16	16	2
	1955	14	86	0	68	31	24	31	15	16	1
Noordwest- Veluwe 1)	1910	37	61	2	60	46	4	32	27	3	8
	1930	34	65	1	61	44	16	35	25	6	4
	1950	24	75	1	70	38	27	28	17	10	2
	1955	22	78	0	72	37	27	27	16	10	1
Alle zandgronden	1910	44	54	2	68	47	17	26	21	22	6
	1930	40	59	1	60	36	22	27	18	5	13
	1950	38	60	2	66	35	23	29	20	7	5
	1955	38	60	2	70	33	25	27	16	7	3

1) Bestaande uit de gemeenten: Hatten, Oldebroek, Elburg, Doornspijk, Harderwijk, Ermelo, Putten, Nijkerk en Hoevelaken.

Bron: C.B.S.

ONTWIKKELING VAN DE VEESTAPEL

Gebied	Jaar	Aantal melkkoeien		Aantal varkens 2)		Aantal kippen 3)		Aantal landbouwpaaarden 4)	
		in totaal	per 100 ha grasland + kunstweide	in totaal	per bedrijf	in totaal	per bedrijf	in totaal	per 10 bedrijven
Nijkerk	1910	2.682	82	1.800	4,7	21.492	38	•	•
	1930	3.841	100	2.231	6,3	71.700	117	•	•
	1950	5.452	134	3.401	7,7	62.136	88	499	7,1
	1955	5.108	126	4.369	7,3	101.642	145	418	5,9
Hoevelaken	1910	399	133	491	3,5	4.594	41	•	•
	1930	660	186	625	5,3	14.593	117	•	•
	1950	977	153	944	7,3	16.157	121	78	5,8
	1955	867	147	1.160	6,5	14.258	181	68	5,1
Nijkerk en Hoevelaken	1910	3.081	86	2.291	4,5	26.086	38	•	•
	1930	4.501	107	2.856	6,1	86.293	117	•	•
	1950	6.429	137	4.345	7,6	78.293	93	577	6,9
	1955	5.975	129	5.529	7,1	125.900	150	486	5,8
Noordwest- Veluwe 1)	1910	14.321	93	10.936	4,1	109.722	32	•	•
	1930	18.443	105	11.735	4,7	360.403	91	•	•
	1950	27.321	140	13.879	6,1	457.488	103	3.090	6,9
	1955	26.893	134	19.111	6,1	712.288	163	2.726	6,2
Alle zandgronden	1910	398.294	92	432.670	3,8	3.129.599	30	•	•
	1930	528.806	91	730.763	4,5	8.012.003	68	•	•
	1950	692.337	115	659.097	5,6	7.712.074	63	106.380	8,7
	1955	698.821	118	1.049.926	5,8	12.278.048	103	97.445	8,1

1) Bestaande uit de gemeenten: Hatten, Oldebroek, Elburg, Doornspijk, Harderwijk, Ermelo, Putten, Nijkerk, Hoevelaken.

2) Exclusief de jonge biggen.

3) Oudere hennen en henen.

4) Van 2 jaar en ouder.

Bron: C.B.S.

OVERZICHT PERCENTAGES VAN DE ENQUETE

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrijven	Percentage geënquêteerde bedrijfs- hoofden van				Oppervlakte cultuurgrond van alle bedrijven in ha (a)	van de be- drijven van geënquêt. in ha (b)	b in % van a.	
			groep A	groep B	groep C	groep D				alle groepen
	1 - 3 ha	279	91	80	66	84	78	509	403	79
	3 - 5 ha	158	86	73	67	86	81	598	491	82
	5 - 10 ha	242	83	92	69	90	83	1722	1428	83
	10 ha en groter	147	84	67	33	100	82	2415	1948	81
	1 ha en groter	826	85	82	66	85	81	5244	4270	81
Nijkerkerveen	1 ha en groter	173	67	43	67	100	69	638	352	55
Overig Nijkerk	1 ha en groter	513	90	86	58	80	84	3939	3362	85
Gem. Hoevelaken	1 ha en groter	140	85	86	86	85	85	667	556	83

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1956; L.E.I.-beroepsindeling.

OVERZICHT VAN DE VOORKOMENDE HOOFD- EN NEVENBEROEPEN

Groepen B en C

Beroepsgroep	Aantal grondgebruikers ingedeeld in																	
	groep B in					groep C in												
	Nijkerkerveen	overig Nijkerk	de gemeente Nijkerk (totaal)	de gemeente Nijkerk	in totaal ≥ 1 ha	Nijkerkerveen	overig Nijkerk	de gemeente Nijkerk (totaal)	de gemeente Nijkerk	in totaal ≥ 1 ha	Nijkerk met bedr. i/d groottekl.	Hoewelaken tezamen met bedr. i/d groottekl.						
										1-3 ha	3-5 ha	5-10 ha	10 en groter ha					
1	-	9	9	1	10	2	5	3	-	3	3	6	1	7	5	1	1	-
2	1	3	4	-	4	3	1	-	-	6	6	12	4	16	14	2	-	-
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	6	7	13	11	2	-	-
4	2	-	2	-	2	1	1	-	-	8	8	16	-	16	15	1	-	-
5	-	1	1	-	1	-	-	1	-	-	6	6	-	6	4	2	-	-
7	1	6	7	2	9	1	1	5	2	7	12	19	4	23	11	8	2	2
8	1	18	19	2	21	5	3	11	2	3	17	20	3	23	14	4	4	1
9	-	3	3	1	4	1	2	1	-	5	7	12	4	16	11	2	3	-
10	1	3	4	1	5	3	1	1	-	5	4	9	1	10	7	3	-	-
11	1	6	7	-	7	3	1	1	2	3	3	6	-	6	2	3	1	-
Alle beroepsgroepen	7	51	58	7	65	20	15	24	6	48	80	128	29	157	111	30	13	3

Omschrijving der beroepsgroepen:

1. melkrijders;
2. landarbeiders;
3. tuinderknechts, grondbewerkers, arbeiders N.H.M., N.O.P.-poolderwerkers;
4. losse arbeiders en fabrieksarbeiders;
5. bosarbeiders, bosopzichters, jachtopzieners;
6. vee-, varkens- en paardenhandelaren;
7. beroepen nauw verbonden aan agrarisch bedrijf; loonwerkers, sleepers, eierverzamelaars, molenaars;
8. verzorgende beroepen, afhankelijk van de dorpsgemeenschap, ambachtslieden, bakker, slager, pensionhouder;
9. maatschappijke beroepen, beroepspersonen en arbeiders in dienst van overheid, waterschappen, stichtingen, kerk, enz.;
10. diverse beroepen;
11. onbekende beroepen.

Bron: L.E.I.-beroepeindeling.

VERKAVELING

Groepen A en B

Gebied	Aantal bedr.	Oppervlakte cult.-grond in ha	Aantal kavels per bedrijf		Gemiddelde oppervlakte in ha van de kavels		Percentage der kavels				Percentage bedrijven met												
			in to-taalka	met alleen bouw-land	alle kavels	tot op 2 km van huis	gelegen op een afst. v. v. huis	liggend aan een harde weg	met bouwland tot 2 km	met grasland tot 2 km	met bouwland tot 2 km	met grasland tot 2 km											
Nijkerkerveen	69	262	176	2,6	0,3	1,9	0,4	1,5	1,4	1,6	50	3	21	11	15	51	22	4	66	24	55	42	3
Overig Nijkerk	343	3164	975	2,9	0,4	1,8	0,7	3,2	3,8	2,1	43	7	19	18	13	45	33	6	59	27	53	40	7
Gemeente Hoewelaken	66	435	165	2,5	0,3	1,5	0,7	2,6	2,8	2,3	47	3	16	11	23	42	32	5	61	29	58	41	1
1-3 ha	87	191	186	2,1	0,5	1,2	0,4	1,0	1,0	1,0	57	9	18	12	4	49	35	8	67	11	69	30	1
3-5 ha	89	364	231	2,6	0,4	1,6	0,6	1,6	1,7	1,1	49	6	23	12	10	45	35	5	65	18	62	30	8
5-7 ha	87	542	233	2,7	0,4	1,7	0,6	2,3	2,4	2,1	39	6	22	16	17	42	30	7	59	27	53	46	1
7-10 ha	96	819	285	3,0	0,5	1,9	0,6	2,9	3,2	2,2	44	9	17	12	12	43	31	4	59	26	49	44	7
10-15 ha	64	779	198	3,1	0,2	2,1	0,8	3,9	5,1	2,2	40	4	16	21	19	49	28	4	57	36	38	58	4
15-20 ha	31	558	100	3,2	0,2	2,2	0,8	5,6	8,3	2,6	31	4	17	32	16	42	27	3	49	46	48	39	13
20 ha en groter	24	608	83	3,5	0,2	2,3	1,0	7,3	9,7	3,7	37	5	18	21	19	51	30	5	20	37	37	42	21
alle groottekl.	478	3861	1316	2,8	0,4	1,8	0,6	2,9	3,3	2,1	44	6	19	16	15	46	31	5	60	27	54	40	6

Bron: L.E.I.-enquête.

VERHOUDING PACTH EIGENDOM

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedr.	Percentage bedrijven				Oppervlakte cult.-grond in ha	Percentage cult.-grond				Oppervl. cult.-gr. in ha samen met anderen in gebruik		
			met van cultuurgrond in eigend.	met 100% van de cult.-grond gepacht	met alle bedrijfsgebouwen in eigendom	met alle bedrijfsgebouwen met alle bedrijfsgebouwen in gepacht		in 50% - 100%	in 100% - 50%	in erf-pacht	in huur-pacht			
Nijkerkerveen	alle groottekl.	69	29	23	30	18	80	9	11	262	47	15	38	-
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	16	28	19	37	61	24	15	3164	41	0	33	11
Gemeente Hoevelaken	alle groottekl.	66	21	35	12	32	62	23	15	435	49	0	32	19
1-3 ha		87	36	24	15	25	79	8	13	191	54	1	15	30
3-5 ha		89	18	26	24	32	65	23	12	364	42	2	24	32
5-7 ha		87	12	26	26	36	63	23	14	542	36	-	22	42
7-10 ha		96	12	30	17	41	54	31	15	819	40	0	34	26
10-15 ha		64	19	42	12	27	70	17	13	779	53	-	24	23
15-20 ha		31	16	32	23	29	48	29	23	558	46	-	37	17
20 ha en groter		24	17	12	25	46	42	33	25	608	32	-	52	16
alle groottekl.		478	19	28	20	33	64	22	14	3861	43	0	32	25

Bron: L.E.I.-enquête.

VEEBEZETTING

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal melkkoeien		Aantal melkveren: pinken per 100 melkkoeien	Aantal mestkalveren per bedrijf ¹⁾	Aantal mestvarkens in totaal: drieff	Aantal fokzeugen per bedrijf	Aantal legghennen per drieff	Aantal werkpaarden per bebedrieff									
		in totaal	per bedrijf															
										per 100 ha cultuurgrond	per 100 ha grasland + kunstweide							
Nijkerkervaen	alle groottekl.	69	354	5,1	142	153	19	24	2,9	2,4	151	2,2	58	0,8	7355	107	20	0,3
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	3372	9,8	109	128	33	36	2,6	4,6	2115	6,2	717	2,1	41646	122	282	0,8
Gemeente Hoevelaken	alle groottekl.	56	559	8,5	131	147	29	39	2,8	2,0	543	8,3	160	2,4	9851	150	45	0,7
	1- 3 ha	87	269	3,1	151	187	24	21	0,6	3,0	234	2,4	56	0,6	8647	99	17	0,2
	3- 5 ha	89	502	5,6	145	167	24	25	1,7	-	341	3,8	95	1,1	10493	118	42	0,5
	5- 7 ha	87	636	7,3	123	140	31	35	3,8	3,8	477	5,5	165	1,9	12009	138	54	0,6
	7-10 ha	96	937	9,8	117	133	31	36	4,7	2,4	691	7,2	218	2,3	12292	128	83	0,9
	10-15 ha	64	817	12,8	106	121	33	42	3,6	2,4	441	6,9	188	2,9	8715	136	67	1,0
	15-20 ha	31	592	19,1	109	123	36	39	2,0	6,4	419	13,5	100	3,2	3065	99	47	1,5
	20 ha en groter	24	532	22,2	89	111	33	37	3,5	7,4	206	8,6	113	4,7	3631	151	37	1,5
	alle groottekl.	478	4285	9,0	114	132	31	35	2,7	4,1	2809	5,9	935	2,0	58852	123	347	0,7

1) Per bedrijf dat resp. mestkalveren of overig mestvee houdt.

Bron: C.B.S. Landbouwtelling, mei 1956.

GRONDGEBRUIK EN BOUWPLAN

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrij- ven	Oppervlakte cultuur- grond in ha	Percentage van de opp.cult.grond in gebruik als			Percentage van de oppervlakte bouwland betreed met						Percentage van het bouwland geschikt voor rogge bieten		
				bouw- land	gras- land+	kunst- weide	in totaal	granen	knl- en wortelgewassen		overige gewassen	- bieten		- gewassen	
									haver + mengsels	in totaal					aard- appelen
Nijkerkerveen	alle groottekl.	59	250	7	93	0	47	20	23	53	24	29	-	20	80
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	3081	14	86	0	75	37	34	25	11	13	0	38	62
Gemeente Hoevelaken	alle groottekl.	66	428	11	89	0	59	25	29	41	15	26	-	37	63

	1- 3 ha	87	178	15	81	4	55	25	28	45	21	24	-	33	67
	3- 5 ha	89	347	13	87	0	59	28	29	39	17	21	2	30	70
	5- 7 ha	87	518	12	88	0	64	29	30	36	17	19	0	37	63
	7-10 ha	95	802	12	88	0	69	32	33	31	14	17	-	35	65
	10-15 ha	64	771	12	88	0	75	38	36	24	10	14	1	32	68
	15-20 ha	31	545	11	89	0	84	41	39	16	7	9	-	46	54
	20 ha en groter	24	598	20	80	0	81	41	35	18	8	10	1	42	58
	alle groottekl.	478	3759	13	87	0	73	35	33	27	12	15	0	37	63

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1956; L.E.I.-enquête.

GEBRUIK VAN HET GRASLAND

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrijven	Oppervlakte grasl. + kunstw. in ha	Percentage van de totale oppervlakte grasland + kunstweide						Percentage bedrijven met hooitruikers		
				Gehooid		Gekuuld		Gehooid, dat in 1956 uit-sluitend werd gehooid				
				1e sneede	2e sneede	1e sneede	2e sneede					
Nijkerkerveen	alle groottekl.	69	232	49	4	53	12	11	23	76	4	7
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	2628	43	2	45	9	11	20	65	2	34
Gem. Hoevelaken	alle groottekl.	66	381	41	2	43	12	10	22	65	1	23
	1 - 3 ha	87	144	58	4	62	9	12	21	83	1	16
	3 - 5 ha	89	301	49	3	52	8	8	16	68	2	16
	5 - 7 ha	87	453	45	3	48	11	12	23	71	2	24
	7 - 10 ha	96	707	43	2	45	11	10	21	66	2	32
	10 - 15 ha	64	677	40	1	41	11	8	19	60	1	33
	15 - 20 ha	31	482	42	2	44	8	12	20	64	1	39
	20 ha en groter	24	477	40	3	43	9	11	20	63	4	50
	alle groottekl.	478	3241	43	2	45	10	11	11	66	2	28

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1956; L.E.I.-enquête.

BEWELDINGSTECHNIEK

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrijven		Percentage van de bedrijven met melkkoeien			Percentage van de bedrijven met melkkoeien per			Percentage van de bedrijven met elektr. weide-afrastrering		Percentage van de bedrijven met rundvee		Aantal stuks schaard in 1956		jongvee bij anderen
		met rundvee	met melkkoeien	met dag-rants-bewoi-ding	met ha ingeschaard	minder dan 5	5-9	10-15	15 en meer	met elektr. weide-afrastrering	dat rundvee inschaart van bij andere ren	dat rundvee inschaart van bij andere ren	melkvee van anderen	jongvee van anderen		
Nijkerkerveen	alle groottekl.	67	67	12	15	40	25	8	28	-	31	-	-	-	31	
Overig Nijkerk	alle groottekl.	339	338	6	11	39	34	10	46	4	21	12	34	167		
Gem.Hoevelaken	alle groottekl.	65	65	6	14	46	22	12	38	5	40	5	2	63		
	1 - 3 ha	81	81	12	17	40	21	10	32	4	37	-	11	35		
	3 - 5 ha	89	89	6	16	47	24	7	28	2	37	4	3	58		
	5 - 7 ha	86	86	7	13	44	29	7	41	6	30	-	13	63		
	7 - 10 ha	96	96	7	14	25	37	7	51	-	16	-	-	49		
	10 - 15 ha	64	63	3	5	38	48	6	54	6	13	10	3	27		
	15 - 20 ha	31	31	3	-	42	36	19	65	3	10	-	4	27		
	20 ha en groter	24	24	4	16	21	25	34	46	8	12	3	2	2		
	alle groottekl.	471	470	7	12	40	31	10	43	4	25	17	36	261		

Bron: C.B.S.-landbouwtelling mei 1956; L.E.I.-enquête.

NUTSVOORZIENINGEN

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal be- drijven	Percentage bedrijven				dat gebruik maakt van krachtstroom	met telefoon
			aangesloten op het waterlei- dingnet	met eigen waterleiding- installatie	aangesloten op het elektrici- teitsnet			
Nijkerkerveen	alle groottekl.	69	-	4	100	29	-	
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	4	26	97	49	15	
Gem.Hoevelaken	alle groottekl.	66	24	26	98	58	12	
	1 - 3 ha	87	3	7	100	28	7	
	3 - 5 ha	89	6	9	100	30	7	
	5 - 7 ha	87	14	16	97	48	10	
	7 - 10 ha	96	5	29	99	57	16	
	10 - 15 ha	64	2	38	98	56	19	
	15 - 20 ha	31	10	55	90	71	19	
	20 ha en groter	24	8	50	92	83	29	
	alle groottekl.	478	6	23	98	47	13	

Bron: L.E.I.-enquête.

BURENHULP EN LOONWERKERS

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal be-drijven	Percentage bedrijven dat gebruik maakt van loonwerkers voor											
			dat burenhulp ont-vangt.		en deze ver-rekent		in totaal	in totaal	ploegen	gras-maaien	graan-maaien	sproei-werk-zaam-heden	aard-appelen-stomen	in-kuilen
			in totaal	in geld	in door zelf terug te helpen	in totaal								
Nijkerkerveen	alle groottekl.	69	45	3	42	86	29	72	1	3	-	4		
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	45	3	43	84	36	52	20	20	1	6		
Gem. Hoevelaken	alle groottekl.	66	58	5	53	92	41	82	5	21	-	-		
	1 - 3 ha	87	36	1	36	85	36	72	5	8	-	2		
	3 - 5 ha	89	57	6	53	91	37	79	4	9	1	3		
	5 - 7 ha	87	54	1	53	92	41	70	14	18	1	5		
	7 - 10 ha	96	52	6	49	81	36	55	20	20	1	7		
	10 - 15 ha	64	41	2	39	77	27	33	22	14	-	8		
	15 - 20 ha	31	22	3	19	84	35	26	32	45	-	3		
	20 ha en groter	24	42	4	38	83	25	29	42	42	4	4		
	alle groottekl.	478	46	3	44	85	35	59	15	17	1	5		

Bron: L.E.I.-enquête

ARBEIDSBEOEFTE, -AANBOD EN -EFFEËT

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrijven	Oppervl. cultuurgrond in ha	Arbeidsbehoefte in standdaarduren per ha	Arbeidsbehoefte in standdaarduren per ha cultuurgrond						Arb. aanbod in volwaardige arb. kr.		Arbeids-effect in standdaarduren per v.a.k.					
					in totaal	voor rundvee	voor varkens	voor pluimvee	voor paarden	voor schape	voor open	voor totaal		voor bouwland	voor grasland	in totaal	in be-drijf	Ha cultuurgr. per v.a.k.
Nijkerkerveen	alle groottekl.	69	250	2689	743	390	47	118	14	-	174	38	122	81	1,2	33	3,1	2275
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	3081	5380	599	301	51	60	16	0	171	70	97	527	1,5	17	5,8	3500
Gemeente Hoevelaken	alle groottekl.	66	428	4685	723	359	88	93	18	0	163	59	103	89	1,3	21	4,8	3491
1-3 ha		87	178	2066	1011	416	84	206	17	0	288	83	118	89	1,0	50	2,0	2021
3-5 ha		89	347	3051	782	398	67	121	21	0	175	71	104	102	1,2	29	3,4	2653
5-7 ha		87	518	4140	695	338	69	99	18	0	171	65	105	124	1,4	24	4,2	2897
7-10 ha		96	802	5211	624	321	62	62	18	1	160	60	100	142	1,5	18	5,6	3504
10-15 ha		64	771	6859	569	291	47	62	15	1	153	58	95	120	1,9	16	6,4	3655
15-20 ha		31	545	9446	537	299	49	24	15	1	150	51	99	66	2,1	12	8,2	4408
20 ha en groter		24	598	12357	496	244	33	24	11	-	104	94	90	54	2,2	9	11,4	5660
alle groottekl.		478	3759	4896	622	313	55	68	16	0	170	66	99	697	1,5	19	5,4	3357

Bron: C.B.S.-landbouwtelling, mei 1956; L.F.I.-enquête.

ARBEIDSAANBOD

Groepen A en B

Gebied	Grootteklasse	Aantal bedrijven	Arbeidsaanbod in volwaardige arbeidskrachten		Volwaardigheidspercentage		Procentuele verdeling van het arbeidsaanbod										
			per bedrijf	totaal	m.	vr.	bedrijfs- hoofden	echtge- noten	meew. zoons	meew. dochters	meew. leden m. + vr.	mannelijk personeel		vrouw- lijk perso- neel	totaal m. + vr.		
												inwo- nend	uitwo- nend				
Nijkerkerveen	alle groottekl.	60	1,2	81	84	22	72	11	15	1	1	1	-	-	-	84	16
Overig Nijkerk	alle groottekl.	343	1,5	527	78	25	51	8	27	4	2	6	2	0	0	68	12
Gemeente Hoevelaken	alle groottekl.	66	1,3	89	81	21	61	8	23	3	4	1	0	-	-	89	11
	1-3 ha	87	1,0	89	78	19	75	6	13	1	1	1	1	0	0	91	9
	3-5 ha	89	1,2	102	78	20	67	10	18	1	2	2	0	-	-	89	11
	5-7 ha	87	1,4	121	80	26	57	10	28	3	1	1	0	-	-	87	13
	7-10 ha	96	1,5	142	78	26	56	10	24	3	1	4	2	-	-	87	13
	10-15 ha	64	1,9	120	32	29	44	7	32	5	4	7	1	-	-	87	13
	15-20 ha	31	2,1	66	82	30	36	7	29	5	5	16	1	1	1	86	14
	20 ha en groter	24	2,2	54	74	29	36	4	29	4	4	13	10	-	-	92	6
	alle groottekl.	478	1,5	697	79	25	55	9	24	3	2	5	2	0	0	89	12

Bron: L.E.I.-enquête.

Beroepsgroep	DE LEEFTIJDOPBOUW VAN DE MANNELIJKE BEDRIJFSHOOFDEN										Gem. leeftijd van de mannelijke bedrijfs- hoofden in jaren
	Aantal manne- lijke bedrijfs- hoofden	Percentage mannelijke bedrijfs- hoofden in de leeftijdsklasse van									
		jonger dan 30 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-64 jaar	65 jaar en ouder					
A en B											
Nijkerkerveen	68	3	9	29	43	16					52
Overig Nijkerk	328	4	22	21	37	16					50
Gemeente Hoevelaken	64	3	20	31	33	13					49
Grootteklasse											
1- 5 ha	167	2	19	26	38	15					51
5-10 ha	179	5	21	25	35	14					49
10-15 ha	63	6	22	19	38	15					50
15 ha en groter	51	2	16	18	43	21					53
Gehele gebied	460	4	20	24	37	15					51
C											
Nijkerkerveen	29	4	31	24	31	10					46
Overig Nijkerk	46	2	33	28	28	9					46
Gemeente Hoevelaken	25	-	12	44	40	4					50
Gehele gebied	100	2	27	31	32	8					47
D											
Nijkerkerveen	16	-	-	6	-	94					71
Overig Nijkerk	37	-	-	-	27	73					70
Gemeente Hoevelaken	22	-	-	9	27	64					66
Gehele gebied	75	-	-	4	21	75					69

Bron: L.E.I.-enquête.

DE BEDRIJFSOPVOLGING VAN DE MANNELIJKE BEDRIJFSHOOFDEN

Beroepsgroep	Aantal mannelijke bedrijfs- hoofden	Gemiddelde leeftijd van de mannelijke bedrijfs- hoofden		Percentage mannelijke bedrijfs- hoofden dat								
		in 1956	bij aan- vaarding van het huidige bedrijf	een bestaand bedrijf			overgenomen heeft van					
				geheel heeft over- genomen	gedeeltelijk heeft overgenomen	met split- sing	zonder split- sing	ou- ders	schoon- ouders	andere familie- leden	vreem- den	een bedrijf gesticht heeft door ont- aan- koop gron- ding- tenz.
A en B												
Nijkerkerveen	68	52	33	88	2	7	46	15	4	32	-	3
Overig Nijkerk	328	50	32	79	6	9	47	12	6	29	1	5
Gem. Hoevelaken	64	49	32	78	8	9	47	9	5	34	-	5
Grootteklasse:												
1-5 ha	167	51	33	82	5	6	46	9	5	33	1	6
5-10 ha	179	49	32	76	7	12	46	13	7	29	-	5
10-15 ha	63	50	31	87	5	8	53	11	6	30	-	-
≥15 ha	51	53	32	72	10	12	49	16	4	25	2	4
Gehele gebied	460	51	32	79	6	9	47	11	6	30	1	5
C												
Nijkerkerveen	29	46	32	73	7	17	31	21	10	35	-	3
Overig Nijkerk	46	46	32	65	-	20	28	11	11	35	2	13
Gem. Hoevelaken	25	50	33	80	-	8	48	4	4	32	-	12
Gehele gebied	100	47	32	71	2	16	34	12	9	34	1	10
D												
Nijkerkerveen	16	71	39	100	-	-	31	6	-	63	-	-
Overig Nijkerk	37	70	43	72	3	3	27	8	16	27	8	14
Gem. Hoevelaken	22	66	37	86	5	9	36	5	9	50	-	-
Gehele gebied	75	69	41	83	3	4	31	7	11	41	4	6

BEDRIJFSVERGROTINGS EN -VERKLEININGEN

Beroepsgroep	Aantal bedrijven met een mannelijk bedrijfs- hoofd, dat sinds stichting of overneming vergroot en verkleind is	Percentage bedrijven met een mannelijk bedrijfs- hoofd, dat sinds stichting of overneming		vergroott en verkleind is	thans op maximale grootte	thans kleiner dan maximale grootte	
		een gelijke grootte behouden heeft	alleen vergroot is				alleen verkleind is
A en B							
Nijkerkerveen	68	44	46	3	-	7	
Overig Nijkerk	328	49	39	6	2	4	
Gemeente Hoevelaken	64	61	30	6	-	3	
Aantal jaren bedrijfs- hoofd op huidige bedrijf:							
0- 4 jaar	74	77	19	1	-	3	
5- 9 jaar	76	70	22	7	1	-	
10-19 jaar	106	50	34	10	2	4	
20-29 jaar	113	37	54	4	-	5	
≥30 jaar	91	28	54	7	2	9	
Gehele gebied	460	50	38	6	1	5	
C							
Nijkerkerveen	29	76	24	-	-	-	
Overig Nijkerk	46	52	44	2	-	2	
Gemeente Hoevelaken	25	72	28	-	-	-	
Gehele gebied	100	64	34	1	-	1	
D							
Nijkerkerveen	16	44	25	25	-	6	
Overig Nijkerk	37	57	16	16	-	11	
Gemeente Hoevelaken	22	50	27	14	-	9	
Gehele gebied	75	53	21	17	-	9	

OORZAKEN VAN WIJZIGING IN DE BEDRIJFSGROOFTTE

Beroepsgroep	Aantal bedrijven met een mannelijk bedrijfs- hoofd	Aantal vergro- tingen 1)	Percentage vergrotingen door			Aantal verklei- ningen 1)	Percentage verkleiningen door			
			aan- koop	pacht	erfen- ning		verkoop	pacht- verlies	verpach- ting	deling andere oorzaken
A en B										
Nijkerkerveen	68	45	18	78	4	-	67	11	-	22
Overig Nijkerk	328	231	22	65	7	16	40	4	13	27
Gem. Hoevelaken	64	30	10	83	7	-	89	-	-	11
Gehele gebied	460	306	20	68	7	11	51	5	9	24
C										
Nijkerkerveen	29	8	25	75	-	2	-	-	-	50
Overig Nijkerk	46	29	4	79	10	7	33	-	-	34
Gem. Hoevelaken	25	7	-	100	-	1	100	-	-	-
Gehele gebied	100	44	7	82	7	4	50	17	-	33
D										
Nijkerkerveen	16	6	17	66	-	5	20	-	-	60
Overig Nijkerk	37	16	13	68	-	17	-	23	24	24
Gem. Hoevelaken	22	12	42	50	8	7	14	-	-	57
Gehele gebied	75	34	24	62	3	29	7	14	14	38

1) Van de bedrijven met een mannelijk bedrijfs-
hoofd.

Bron: L.E.I.-enquête

HET ONDERWIJS¹⁾ VAN DE MANNELIJKE BEDRIJFSHOOFDEN

Beroepsgroep	Aantal mannelijke bedrijfs- hoofden	met landbouwonderwijs					met niet-agra- risch onderwijs		zonder diploma of getuig- schrift	zonder voort- gezet onder- wijs
		met diploma of getuigschrift		zonder diploma of getuig-schrift			met diploma of getuig-schrift	zonder diploma of getuig-schrift		
		totaal	dag- onderwijs	alg.land- of tuinb. cursus	overige cursus- sen	met niet-agra- risch onderwijs				
A en B										
Nijkerkerveen	68	12	-	10	2	3	1	-	-	84
Overig Nijkerk	328	38	3	32	3	6	-	0	-	56
Gemeente Hoevelaken	64	31	6	19	6	-	-	-	-	69
Leeftijdsklasse:										
< 30 jaar	17	35	12	23	-	18	-	-	-	47
30-39 jaar	91	58	10	40	8	7	-	-	-	35
40-49 jaar	109	38	2	31	5	5	1	-	-	56
≥ 50 jaar	243 1	20	0	19	1	3	-	1	-	76
Gehele gebied	460	33	3	26	4	5	0	0	0	62
Grootteklasse:										
1-5 ha	167	19	1	14	4	3	-	-	-	78
5-10 ha	179	37	3	31	3	7	1	-	-	55
10-15 ha	63	42	2	35	5	6	-	-	-	52
≥ 15 ha	51	53	12	39	2	2	-	2	-	43
C										
Nijkerkerveen	29	14	.	.	.	-	-	-	-	86
Overig Nijkerk	46	25	.	.	.	-	3	-	-	72
Gemeente Hoevelaken	25	-	.	.	.	-	-	-	4	96
Gehele gebied	100	19	.	.	.	-	2	1	1	78

1) De hoogste vorm van onderwijs is genoteerd.

Bron: L.E.I.-enquête

HET ONDERWIJS¹⁾ VAN DE IN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS VAN 15 JAAR EN OUDER

Beroepsgroep	Aantal in de landbouw werkende zoons van 15 jr. en ouder	Percentage in de landbouw werkende zoons van 15 jaar en ouder												
		met landbouwonderwijs						met niet-agrarisch onderwijs		met diploma of getuigschrift of daarvoor bezig			met niet-agrarisch onderwijs	
		met diploma of landbouw-winter-school	met diploma of landbouw-winter-school	met diploma of landbouw-winter-school	al-g.land- en tuinb.-cursus	overige cursus-sen	zonder diploma of getuigschrift	met diploma of getuigschrift of daarvoor bezig	met diploma of getuigschrift of daarvoor bezig	met diploma of getuigschrift of daarvoor bezig	zonder diploma of getuigschrift	zonder diploma of getuigschrift	zonder diploma of getuigschrift	
A en B		43	18	7	18	-	-	4	-	-	53			
Nijkerkerveen	28													
Overig Nijkerk	258	3	29	27	3	4	-	0	-	-	34			
Gem.Hoevelaken	32	-	31	6	3	-	-	-	-	-	60			
Leeftijdskl.:														
15-19 jaar	81	1	54	6	3	4	-	1	-	-	31			
20-24 jaar	80	4	25	25	6	4	-	-	-	-	36			
25-29 jaar	67	-	27	36	6	3	-	2	-	-	26			
30-34 jaar	45	7	13	33	7	-	-	-	-	-	40			
≥35 jaar	45	-	2	23	2	2	-	-	-	-	71			
Gehele gebied	318	2	28	23	5	3	-	1	-	-	38			
Grootteklasse:														
1-5 ha	69	2	10	16	7	-	-	1	-	-	64			
5-10 ha	121	1	27	22	2	5	-	1	-	-	42			
10-15 ha	63	3	37	29	6	3	-	-	-	-	22			
≥15 ha	65	5	40	29	4	2	-	-	-	-	20			
C														
Nijkerkerveen	4	-	-	-	-	25	-	-	-	-	75			
Overig Nijkerk	9	11	11	11	-	-	-	-	-	-	67			
Gem.Hoevelaken	11	9	-	18	9	9	-	-	-	-	52			
Gehele gebied	24	8	4	13	4	8	-	-	-	-	63			
D														
Nijkerkerveen	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100			
Overig Nijkerk	32	-	7	31	3	3	-	3	-	-	53			
Gem.Hoevelaken	14	14	7	-	7	-	-	-	-	-	72			
Gehele gebied	54	32	6	18	4	2	-	2	-	-	64			

1) De hoogste vorm van onderwijs is genotoerd. De oude benamingen zijn bij het agrarische onderwijs aangehouden.

Bron: L.E.I.-enquête.

HET ONDERWIJS VAN DE BUITEN DE LANDBOUW WERKENDE ZOONS VAN 15 JAAR EN OUDER¹⁾

Beroepsgroep	Aantal buiten de landbouw werkende zoons van 15 jaar en ouder		Percentage buiten de landbouw werkende zoons van 15 jaar en ouder										zonder voortgezet onderwijs		
	landbouw werkende zoons van 15 jaar en ouder		met landbouwonderwijs		met diploma of getuigschrift		met diploma of getuigschrift		zonder diploma of getuigschrift		zonder diploma of getuigschrift				
	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig	met dipl. of getuigs. of daarvoor bezig				
	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	met dag- of onder- taalschrift	
A en B															
Nijkerkerveen	65	3	3	-	-	32	17	9	6	2	63				
Overig Nijkerk	140	20	9	11	1	26	6	8	12	3	50				
Gem. Hoevelaken	20	10	10	-	-	40	20	10	10	5	45				
Leeftijdsklasse:															
15-19 jaar	37	5	5	-	-	62	32	14	16	6	27				
20-24 jaar	55	7	3	4	2	42	18	15	9	5	44				
25-29 jaar	51	25	20	5	-	20	-	10	10	2	53				
30-34 jaar	48	16	4	12	-	17	2	4	11	-	67				
≥35 jaar	34	15	-	15	-	6	-	-	6	-	79				
Gehele gebied	225	14	7	7	0	29	10	9	10	3	55				
Groottklasse:															
1-5 ha	132	8	3	5	-	24	12	7	5	3	65				
5-10 ha	73	18	11	7	1	37	7	11	19	3	41				
10-15 ha	9	33	22	11	-	22	-	-	22	-	45				
≥15 ha	11	45	18	27	-	55	18	28	9	-	-				
C															
Nijkerkerveen	35	-	-	-	-	20	6	-	14	-	80				
Overig Nijkerk	34	3	-	3	-	56	32	9	15	-	41				
Gem. Hoevelaken	18	-	-	-	-	33	11	-	22	-	67				
Gehele gebied	87	1	-	1	-	37	17	4	16	-	62				
D															
Nijkerkerveen	30	-	-	-	-	7	-	-	7	-	93				
Overig Nijkerk	42	5	-	5	-	31	2	19	10	2	62				
Gem. Hoevelaken	40	-	-	-	-	25	3	12	10	-	75				
Gehele gebied	112	2	-	2	-	22	2	11	9	1	75				

1) Inclusief de zoons die niet-agrarisch dagonderwijs volgen. De hoogste vorm van onderwijs is genoteerd.

Bron: L.E.I.-enquête.

ORGANISATIEWEZEN, LANDBOUW- EN DAGBLADEN

Groepen A en B

	Aantal bedrijfs- hoofden	Percentage bedrijfs- hoofden										dat geen vakblad ontvangt en niet georgani- seerd is	dat geen dagblad ontvangt
		aangesloten bij					coöp. aan- en verkoop- vereniging	met functie(s) in organi- satie(s) of kerk	met functie(s) in organi- satie(s) of kerk	met functie(s) in organi- satie(s) of kerk	met functie(s) in organi- satie(s) of kerk		
		standsorganisatie		boeren- leenbank	coöp.	coöp.							
		to- taal	G.M.v.L. C.B.T.B. A.B.T.B.										
Nijkerkerveen	69	25	12	13	-	32	4	20	48	43			
Overig Nijkerk	343	68	16	42	10	55	31	20	16	63			
Gem.Hoevelaken	66	65	33	21	11	55	27	23	23	50			
Grootteklasse:													
1 - 3 ha	87	31	9	21	1	38	10	14	49	45			
3 - 5 ha	89	38	8	27	3	39	16	11	34	66			
5 - 7 ha	87	71	29	38	4	59	31	21	16	61			
7 - 10 ha	96	74	19	40	15	53	33	21	10	61			
10 - 15 ha	64	88	24	44	20	67	34	23	3	61			
15 - 20 ha	31	77	10	61	6	55	35	29	6	48			
≥ 20 ha	24	79	33	33	13	75	54	50	4	58			
Het gehele gebied	478	61	18	35	8	52	27	20	21	58			

Bron: L.E.I.-enquête.